

VODCE PRŮVODCE PRŮVODCE PRŮVODCE PRŮV

HRADY

ZÁMKY

ZŘÍČENINY

HRADY – ZÁMKY – ZŘÍCENINY

Fotografie ze str. 4 a 5:

Pergola u zámku v Lysicích

Zřícenina hradu Frejštejna

Hrad Dobronice nad Lužnicí

Text: Simona Kidlesová a Jiří Špaček

Mapy, obálka a grafická úprava: František Horálek – Grafikon.cz

Fotografie: Simona Kidlesová, Vladimír Černý a Jiří Špaček

Tisk: Tomáš Daňha – PRINTHOUSE, Francouzská 4, Praha 2

Vydala: SW Travel, v. o. s., v roce 2007

E-mail: info@swtravel.cz

Web: www.swtravel.cz

Vydání první

© SW Travel, v. o. s., 2007

ISBN 978-80-254-0336-5

HRADY

ZÁMKY

ZŘÍČENINY

SW TRAVEL
2009

SLOVO NA ÚVOD

„Čas je neviditelný, prochází námi a památky jej zjevují, zviditelňují jeho únik a připomínají zákon zašlosti. Spojují nás s minulostí jinak nepostižitelnou.“ To jsou slova, která kdysi napsal významný historik umění Václav Vilém Štech, ve své době známý jako popularizátor českých dějin.

Má pravdu. Památky jsou jediným hmotným pojítkem s těmi, kteří tu byli před námi, a s jejich nenávratně uplynulou dobou. Staré hrady, tvrze a zámky, které mezi nimi vynikají, jsou již po dvě staletí oblíbeným cílem vycházek a výletů. Na počátku turistiky stál romantismus 19. století, kdy tajemné hradní zříceniny na vrcholech kopců nebo ukryté v hlubokých lesích začaly lákat osamělé poutníky. Později otevřeli osvětlení šlechtici návštěvníkům brány svých zachovalých hradů jako svědků slavné i méně slavné české minulosti a také zámků oslňujících nádherou panských sídel. Jejich počet pak výrazně vzrostl po 2. světové válce, kdy je ze značné části převzal stát.

Naše země oplývá nepřehledným množstvím zámků a hradů nebo jejich zřícenin. I toto druhé a rozšířené vydání průvodce může být proto pouze výběrem. Zahrnuje přes dvě stovky veřejnosti přístupných panských sídel ve 188 heslech. Jsou mezi nimi všeobecně známá, k nimž každoročně proudí tisíce turistů, i taková, k nimž míří jen romantičtí samotáři vyhledávající krásy přírody nebo daleké výhledy. Každé heslo vypráví stručný příběh jednoho, případně dvou míst, a doplňují ho fotografie. K němu je vždy připojena malá zajímavost, která se váže k popisovanému místu nebo jeho blízkému okolí, a stručný návod, jak se k památce dostanou motoristé, případně i milovníci cestování železnicí. Nezbytným doplňkem hesla je také orientační mapový výřez, v němž je popisovaný objekt označen některým z následujících piktogramů:

- volně přístupná zřícenina
- zřícenina s placenou prohlídkou
- zámek nebo zachovalý hrad s přístupnými interiéry

Na rozdíl od prvního vydání jsou hesla v této publikaci seřazena abecedně. Najdete v nich památkové objekty ležící v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Pro usnadnění jejich lokalizace slouží nejen orientační mapka, ale také uvedené souřadnice GPS. Pokud jde o hlavní město Prahu, zcela záměrně ji v průvodci nereprezentuje Pražský hrad, který jistě není třeba nikomu představovat, do výběru jsme ale zařadili nejkrásnější barokní zámek na jejím území. V několika případech je heslo věnováno společně dvěma objektům, které dělí jen nevelká vzdálenost, často je spojují také historické nebo jiné souvislosti a je velmi výhodné spojit i jejich návštěvu.

Máme štěstí, že žijeme v zemi s takovým množstvím památek. Mnoho jich sice během let téměř beze stopy zaniklo, na druhé straně v současné době pro řadu z nich nastal čas vzkříšení, zejména díky novým nebo staronovým soukromým majitelům. Návštěvníci si tak nyní mohou prohlédnout i objekty, jejichž brány byly celá desetiletí pro veřejnost uzavřeny. V tomto průvodci je historie jednotlivých hradů a zámků pokud možno dovedena až do současnosti. Snad tedy čtenářům, motorizovaným výletníkům i pěším poutníkům přinese i něco nového.

Přejeme všem, kteří se inspirováni touto knížkou vydají na cestu za některou z památek, bohaté kulturní zážitky a potěšení z krásy, kterou nám zanechali naši předkové.

Autoři

Na skalnatém návrší obtékaném ze dvou stran řekou Teplou a ze třetí Dolským potokem byl na samém začátku 14. století založen hrad jako léno Koruny české. Chránil důležitou křižovatku zemských stezek, které spojovaly Loket s Plzní a klášter u městečka Teplá s dolním Poohřím, a zároveň kraj, kde se odedávna těžilo stříbro, cín a jiné kovy. Rozvoj hornictví se již od raného středověku projevil značnou germanizací kraje.

Hrad Bečov je poprvé připomínán roku 1314 jako sídlo Boreše z Oseka, později psaného z Rýzmburka. Stavba byla od podhradního městečka oddělena hlubokým, ve skále vylámaným příkopem. Vlastní hrad sestával z okrouhlé věže a východní obytné čtyřpatrové hranolové věže, do níž se vcházelo dvěma

portály. Oba však byly zazděny kolem roku 1400, kdy byla ve spodní části věže vybudována kaple Navštívení Panny Marie s křížovou klenbou, nástrojnými malbou a freskami na stěnách. Z východu bylo k věži připojeno předhradí, na opačné straně hradba.

Rýzmburkové hrad vlastnili do roku 1407. Po krátkém házmburském intermezzu přicházejí roku 1411 Sasové v osobě míšeňského purkrabího Jindřicha z Plavna, který byl úhlavním nepřítelem krále Václava IV. i husitů. Přesto husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic roku 1430 hrad dobyl a vyplenil, ale neponechal si ho. Pánové z Plavna tu potom vládli až do roku 1495. Na dalších 50 let pak přišel mocný rod Pluhů z Rabštejna. Slavkovské cínové doly, které k panství patřily, přinášely ohromný zisk a Pluhové tak mohli v letech 1502–1547 provést rozsáhlou přestavbu bečovského hradu, která se v hlavních rysech dochovala dodnes. Především vznikl na západní straně druhý věžovitý obytný palác, větší než první, a také spojovací křídlo. Malý renesanční palác s prostornými sklepy vznikl rovněž vedle staré okrouhlé věže. Protože Kašpar Pluh stál roku 1547 v čele povstání proti Ferdinandovi I., byl po jeho porážce odsouzen k smrti, podařilo se mu však uprchnout do Míšně. Vrátil se až po císařově smrti a dožil ve Falknově, dnešním Sokolově. Panství bylo konfiskováno ve prospěch královské koruny a v roce 1558 je dostala do zástavy falknovská větev hraběcího rodu Šliků. Cínové doly si však král ponechal. Rozkvět dolování způsobil, že Horní Slavkov se stal bohatým královským horním městem a roku 1615 dokonce majite-

Hrad a zámek Bečov nad Teplou

lem celého bečovského panství. Konec slávy přinesla třicetiletá válka. Slavkovským měšťanům byl majetek zkonfiskován za účast ve stavovském povstání, ale na Bečově se dlouho drželo stavovské vojsko. Od roku 1624 sice panství vlastnil rod Questenberků, který byl německého původu, bečovský hrad však roku 1648 dobyli a těžce poškodili Švédové. Hrad od té doby začal pustnout a již nikdy se nestal panským sídlem. Vojenský velitel hradu Jan Lacron sice vypracoval velký plán nového opevnění, ale realizována byla jen jedna velká bašta nad příkopem.

Questenberkové vymřeli roku 1752 a panství získal Dominik Ondřej ze sprýzněného rodu Kouniců. Díky němu bylo východní předhradí přestavěno na barokní zámek s kamenným mostem místo starého padacího. Zámek tvoří obdélná dvoupatrová budova s obloukovou bránou a trojúhelníkovým štítem na zdi. S ní souvisí stejně vysoká osmiboká kaple v místech Lacronovy bašty. Při stavbě byla upravena vstupní brána hradu a zřízena zahrada. Od roku 1813 tu sídlil poslední šlechtický rod Beaufort-Spontini. Za jeho vlády byly provedeny dílčí úpravy podle plánů českých architektů Josefa Zítka a Josefa Mockera. K plánované romantické přestavbě hradu, která by zničila jeho středověký ráz, však nedošlo. Poslední majitel Heinrich de Beaufort-Spontini byl příznivcem nacistů a jeho majetek byl roku 1945 zestátněn. Objekt zůstal majetkem státu a po roce 1970 byly zahájeny náročné rekonstrukční práce. Samotný hrad zůstává nepřístupný, pro veřejnost je však od roku 1991 otevřen zámek zpřístupněný v době turistické sezóny.

PŘÍSTUP

Město Bečov nad Teplou leží na křížení silnic II/208 a II/230 s hlavním tahem I/20. Je tu též křižovatka železničních tratí 149 a 161.

ZAJÍMAVOST

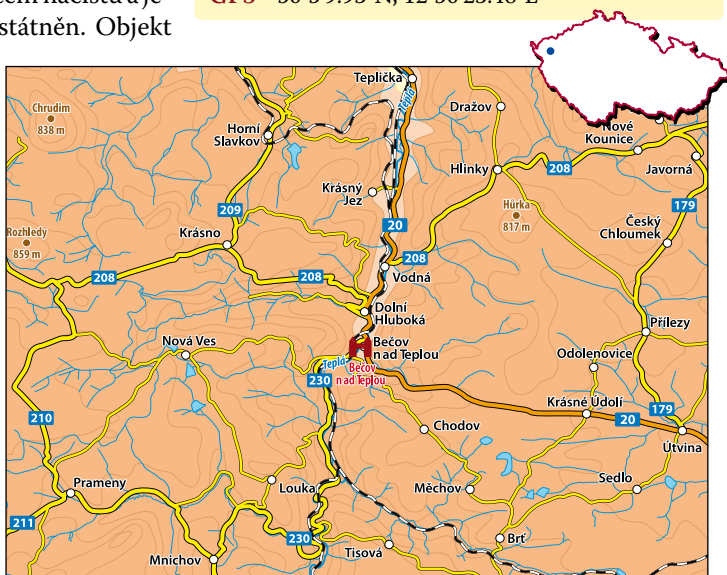
Hlavní atrakcí bečovského zámku je od jara 2002 vystavení relikviáře sv. Maura, unikátního románského uměleckého díla z 12. století. Svatý Maurus byl mučedník, který byl ve 3. století n. l. popraven za šíření křesťanství v nynější Francii. Jeho ostatky byly uloženy roku 1026 do relikviáře v benediktinském klášterním chrámu sv. Jana Křtitele ve Florennes na území dnešní Belgie. Jako majitel panství Florennes ho v 19. století získal vévoda de Beaufort a později převezl na rodové sídlo Bečov. Heinrich de Beaufort-Spontini ho roku 1945 před svým útekem spolu s dalšími cennostmi ukryl. Podle náznaků jednoho Američana, který chtěl po 40 letech jakýsi vzácný předmět bez vztahu k českým dějinám koupit, se 5. listopadu 1985 podařilo relikviář kriminalistům objevit pod podlahou zpustlé hradní bečovské kaple. Památka, jejíž cena se blíží hodnotě českých korunovačních klenotů a stářím je ještě předčí, byla uložena v Umělecko-průmyslovém muzeu, od roku 1991 po deset let restaurována a pak vrácena do Bečova.

LOKALIZACE

KRAJ Karlovarský

Typ barokní zámek a gotický hrad

GPS 50°5'9.93"N, 12°50'23.48"E

Místo na soutoku Lužnice a říčky Smutné bylo osídleno od pradávna. Bývalo tu slovanské hradiště a název Bechyně odvozený od staročeského osobního jména je doložen už v Kosmově kronice. Rozsáhlý okolní kraj byl majetkem pražských biskupů až do roku 1268, kdy ho výměnou za jiné statky získal král Přemysl Otakar II. Výstavbou královského hradu chtěl čelit rostoucímu vlivu rodu Vítkovců v této oblasti.

Hrad tu sice vznikl, ale další vývoj ve státě upevnění královské moci nepřinesl. Už roku 1340 za Jana Lucemburského přešla Bechyně do rukou šlechty, nejprve pánů ze Šternberka. Roku 1414 panství získal výměnou Jindřich Lefl z Lažan, jehož potomci se psali jako Bechyňové z Lažan. Pan Lefl vstoupil do české historie tím, že na svém hradě Krakovci poskytl útočiště Janu Husovi před jeho odchodem do Kostnice, ale o 6 let později padl v bitvě pod Vyšehradem už na straně Zikmundově. Město Bechyni proto roku 1422 dobyli táborité vedení hejtmánem Janem Hvězdou z Vícemilic, ale samotný hrad odolal. Bechyňský hejtmán se později dokonce odvážil napadnout Tábor, roku 1428 proto přitáhl Prokop Holý se svým vojskem a obležená hradní po-

sádka se musela vzdát. Za těchto bojů údajně padl Žižkův bratr Jaroslav.

Roku 1477 se na Bechyni vrátili Šternberkové, kteří ji po 50 letech prodali majiteli Zvíkova, Kryštofu ze Švamberka. V roce 1569 však přichází nejslavnější kupec, Petr Vok z Rožmberka, a získává tak hrad, který byl původně stavěn jako ochrana proti jeho rodu. Za jeho vlády čekaly Bechyni rozsáhlé úpravy, protože si tu zřídil hlavní sídlo.

Hrad s rozsáhlým předhradím ležel na ostrohu jižně od města, od něhož byl oddělen příkopem a nepochybně i padacím mostem. Za předhradím, z něhož se zachoval pozdně gotický špýchar, následoval druhý příkop vytesaný ve skále. Před původní gotický hrad přistavěl pro Petra Voka v letech 1581–1584 Baldassare Maggi vstupní objekt renesančního zámku. Byl to tentýž architekt, který pro Vokova bratra Viléma stavěl zámek Kratochvíli. Bechyňský zámek s věží nad branou byl bohatě ozdoben na vnějším průčelí sgrafity a na dvorním malbami. Petr Vok tu slavil roku 1580 slavnou svatbu s Kateřinou z Ludanic, ale dědice se nedočkal. Vedením nákladného dvora se zadlužil a další dluhy zdědil roku 1592 po bratru Vilémovi. Jako poslední

Zámek Bechyně

člen rodu rožmberské růže musel přesídlit na krumlovský zámek a postupně prodávat některé statky. Roku 1596 přišla řada i na jeho luxusní sídlo a panství Bechyni. Tehdy se sem potřeťi vrátili Šternberkové a zůstali až do 18. století.

Po poslední příslušnici šternberské větve Marii Terezii zdědil roku 1761 Bechyni její syn z prvního manželství Jan Václav hrabě Paar. Paarové byli vlivný rod, který vlastnil dědičné právo na provozování pošty v Čechách, Uhrách i Rakousku, ale byli také jinak podnikaví. Za jejich vlády bylo bechyňské předhradí přeměněno v park a roku 1792 byla zbořena jižní část starého hradu s kaplí sv. Ludmily, takže z gotické stavby zůstala jen boční křídla a část opevnění. Roku 1776 byla postavena mohutná jízdná. V podhradí u řeky založili Paarové roku 1875 keramickou továrnu a v návaznosti na to zahájila v roce 1884 v Bechyni činnost průmyslová keramická škola, která se dodnes těší značné proslulosti. Paarové na zámku sídlili až do roku 1948, kdy byl jejich majetek zestátněn. Z bechyňského zámku se stalo rekreační zařízení Akademie věd.

V poslední době byl majetek rodině Paarů v restituci vrácen. Zámek s příslušenstvím byl vložen do akciové společnosti Panství Bechyně a v roce 1998 otevřen pro veřejnost, která tak může poprvé v historii vidět jedinečnou malířskou a štukovou výzdobu i nádherné interiéry Stromové síně nebo Svatebního sálu Petra Voka, který však ve skutečnosti vznikl až za Šternberků. V budově gotické sýpky je nyní Muzeum Vladimíra Preclíka, významného českého sochaře, v bývalém zámeckém pivovaru má Jihočeská Alšova galerie expozici umělecké keramiky a jízdná slouží jako divadelní a koncertní sál. Další hospodářské budovy jsou postupně rekonstruovány.

Zámek a ostatní expozice jsou přístupné v obvyklé turistické sezóně.

PŘÍSTUP

Bechyně leží na křižovatce silnic II/122 a II/135. Zároveň je konečnou stanicí první v Čechách elektrifikované železniční trati z Tábora (nyní trať 202), která byla vybudována podle projektu Františka Křižíka roku 1903.

ZAJÍMAVOST

V Bechyni se dochovala synagoga připomínající někdejší početnou židovskou komunitu ve městě. Stojí v Široké ulici a v posledních letech v ní byly uloženy sbírky Hasičského muzea. Ty však našly nové prostory v rekonstruovaném objektu Městského muzea přímo na náměstí. V uvolněné synagoze bylo v polovině roku 2006 otevřeno ojedinělé Muzeum turistiky zřízené péčí Klubu českých turistů.

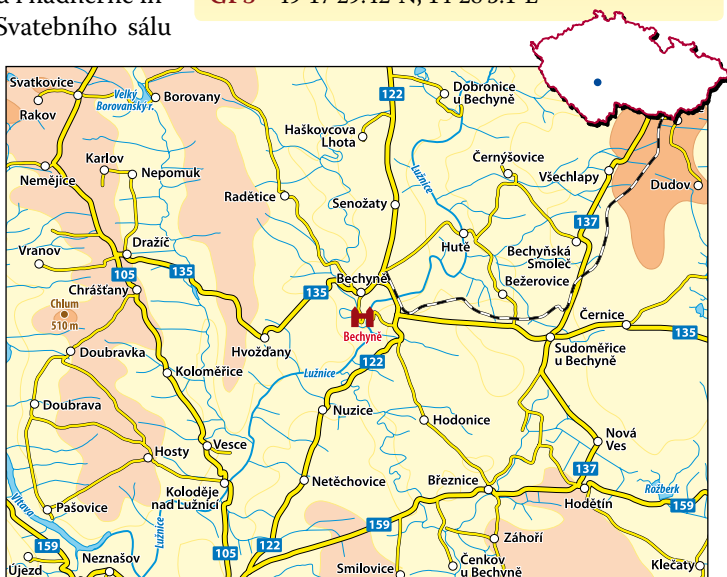
Dominantou města je most přes údolí Lužnice z let 1925–1928 o jediném oblouku z předpjatého betonu. Je znám pod pojmenováním Duha a umožnil mimo jiné prodloužit železniční trať až na pravý břeh řeky k severnímu okraji města.

LOKALIZACE

KRAJ Jihočeský

Typ renesanční zámek

GPS 49°17'29.42"N, 14°28'5.1"E

Údolí Ploučnice mezi Děčínem a Českou Lípou ovládal od 13. století hrad Ostrý, zvaný také německy Scharfenstein. Byl založen na protáhlém skalním ostrohu obtékaném ze tří stran řekou. Jako královští purkrabí v Děčíně i na Ostrém působili tehdy příslušníci rodu Markvarticů, zejména z větve Michaloviců. Ti stáli nejspíše také za vznikem osady řemeslníků a kupců, která dostala jméno podle Beneše z Michalovic, zvaného Věrný. Ten zdejší statky vlastnil v letech 1302–1332. Osada vznikla nedaleko Ostrého v místech, kde se do Ploučnice vlévá Habartický potok, a brzy se stala trhovým městečkem s prostou hradbou, příkopem a valem. Časem tu vzniklo i nějaké panské sídlo, o čemž svědčí skutečnost, že počátkem roku 1422 svolali Berkové z Dubé schůzku protihusitské katolické šlechty právě sem a nikoli na Ostrý. Benešov se proto stal opakovaně cílem husitských oddílů, které ho obsadily v letech 1422, 1425 i 1426. Tábořské vojsko městečko vyplnilo ještě v letech 1438–1439 a další ránu Benešov utrpěl roku 1445, kdy byl po dobytí Ostrého obsazen Lužičany.

Starý hrad se od té doby již nevzpamatoval, zatímco městečko Benešov získávalo na významu. V letech 1450–1511 ho vlastnili

Benešov nad Ploučnicí – Horní zámek

Vartemberkové, kteří si tu postavili novou tvrz náhradou za obydlí zničené v husitské době. Jejich sídlo stálo na místě nynějšího Horního zámku, do jehož stavby byly některé části včetně válcové věže později pojaty. Vartemberkové tak zahájili novou éru prosperity Benešova.

V roce 1515 koupila panství šlechtická rodina Salhausenů z Míšně. Tento saský rod současně získal v Čechách inkolát a byl přijat mezi českou šlechtu. Roku 1522 se tři bratři rozdělili o majetek tak, že Bedřich dostal Benešov a kraj kolem Ploučnice, Hanuš Děčín a statky u Labe a Wolf byl vyplacen. Bedřich si v Benešově ihned postavil ze staré vartemburské tvrze pozdně gotické sídlo, zvané později Horní zámek. Je to dvoupatrová budova s okrouhlou starou věží na jihovýchodním nároží a hranolovitou věží na severovýchodě. V letech 1540–1544 Bedřich zámek ještě rozšířil o věžovitou budovu vystupující ze zámecké fronty do tehdejšího příkopu, v jejímž přízemí

Benešov nad Ploučnicí – Dolní zámek

byla zbrojnice. V téže době vybudoval pro svého syna Hanuše na západní straně náměstí tzv. Dolní zámek. Ten nyní sestává ze tří budov. Nejprve byla postavena severní, největší, ještě ve stylu pozdní gotiky. Je jednopatrová se štítý ve tvaru oslího hřbetu a hranolovou věží v nádvoří. Hanušův syn Antonín k ní přistavěl pro svého bratra roku 1578 tzv. Wolfovo křídlo, dvoupatrovou budovu s věží, v níž je točité schodiště. Současně byl opraven Horní zámek poškozený roku 1571 požárem.

Salhausenové se stavbami zadlužili a tak počátkem 17. století museli majetky prodat. Horní zámek koupil roku 1613 nejprve děčínský velkoobchodník a bankéř Jonáš Paust z Liebstatu a v roce 1631 se stal majetkem knížecího rodu Thun-Hohensteinů, který ho vlastnil téměř 300 let. Roku 1927 ho pak odkoupilo město Benešov nad Ploučnicí.

Spletité byly i osudy Dolního zámku, kde se od roku 1612 vystřídali Vartemberkové a Kinští. Když byl Vilém Kinský roku 1634 zavražděn s Valdštejnem v Chebu, jeho zkonfiskovaný majetek získal polní maršál Jan z Aldringenu. Jeho potomci, kteří užívali později rodové jméno Clary-Aldringen a měli hlavní sídlo v Teplicích, vlastnili benešovský Dolní zámek až do poloviny 19. století. Mezi dalšími vlastníky stojí za zmínku hraběnka Aloisie Černínová, které zámek patřil od roku 1877 po 11 let a která jej obohatila o jižní pseudo-renesanční budovu. Posledními majiteli byli benešovští továrníci Grohmannové.

Roku 1945 byly všechny zámecké stavby zestátněny a od roku 1956 jsou památkovým objektem, který byl nákladně opraven. Koncem roku 1969 Dolní zámek vyhořel, během několika let však byl obnoven. Nyní jsou oba zámky přístupné v turistické sezóně veřejnosti. Dolní zámek představuje interiéry šlechtického sídla. Horní zámek, který od dob Thunů nesloužil k bydlení, je postupně opravován

a hostí expozici Dálného východu a děl uměleckého řemesla ze 16. a 17. století.

PŘÍSTUP

Benešov nad Ploučnicí leží východně od Děčína na silnici II/262. Zámecké objekty se nacházejí přímo na náměstí. Nádraží Benešov nad Ploučnicí je křižovatkou, kde se trať 081 dělí na dvě větve mířící k České Lípě nebo k České Kamenici.

ZAJÍMAVOST

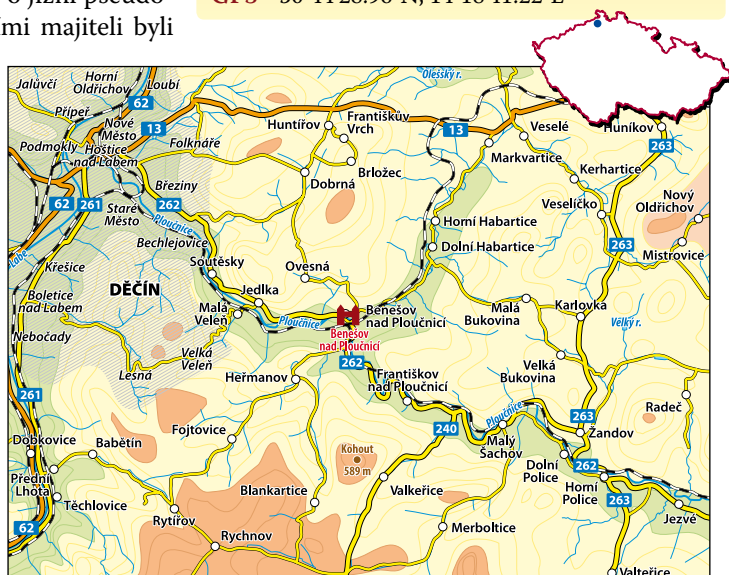
Asi 2 km od Benešova proti toku Ploučnice se na skále nad ohybem řeky nacházejí zbytky hradu Ostrý, který byl od roku 1515 opuštěn. V roce 1816 prodal kníže Thun zříceninu s přilehlým dvorem a statkem městu Benešovu a roku 1896 byly na hradě dokonce zahájeny restaurační práce. Brzy však byly přerušeny a hrad znovu zpustl. Hradní skálou dnes prochází železniční tunel, ale ke zřícenině nad Františkovem nevede ani turistická značka.

LOKALIZACE

KRAJ Ústecký

Typ renesanční zámek

GPS 50°44'28.96"N, 14°18'41.22"E

Osamělé dvojvrší Bezdězů je viditelné ze vzdálenosti sta i více kilometrů. Vyšší z obou kopců si vybral český král Přemysl Otakar II. pro stavbu hradu jako správního centra na stezce mezi Prahou a Žitavou, protože okolí Bezdězu bylo posledním uceleným královským majetkem na severu Čech. Stála zde už sice trhová ves, ale opěrný bod chyběl. Stavba hradu začala roku 1260 a současně bylo kolonizováno jeho okolí.

Cesta do hradu vedla podhradím k úpatí kopce, odkud pokračovala strmě vzhůru mezi skalami. Střežily ji dvě brány se silnými vraty, které byly vybudovány v místech, kde znělcové útesy znemožňovaly jejich obejití. Třetí, mnohem pevnější brána chránila již vstup do předhradí. Nad ní stála asi 20 m vysoká okrouhlá věž, nyní zvaná Čertova, od níž vedla silná hradební zeď až k dolní části hradu. Dolní hrad měl obdélný půdorys s obytnými budovami. Fortnou v hradbě se vstupovalo do horního hradu, kterému dominovala 30 m vysoká věž na nejvyšším místě

Bezděz od jihu

stavby. Jediný vstup do ní byl ve výši 10 m po dřevěném mostě. Jižní stranu zabíral královský palác s hradní kaplí, severní pak menší palác purkrabský. Zdrojem vody byla cisterna ve skále hluboká 11 m.

Když roku 1278 Přemysl Otakar II. padl na Moravském poli, byl hrad v podstatě dostaven a právě zde příštího roku internoval Ota Braniborský jako poručník nezletilého krále svého svěřence a jeho matku, královnu-vdovu Kunhutu. Když se po uklidnění poměrů Vác-

Letecký pohled na Bezděz

lav II. ujal vlády, změnil otcovy plány. Za centrum panství kolem Bezdězu neurčil nově založené Doksy, nýbrž ves Bezděz pod hradem. Ta však nebyla pro nedostatek vody schopna rozvoje na město a tak za Berků z Dubé, kteří měli hrad v zástavě v letech 1300–1348, vzniklo vzdálenější městečko Nový Bezděz, později nazvané Bělá. Karel IV. sice hrad vykoupil, ale císař Zikmund ho roku 1419 dal znovu do zástavy Janovi z Michalovic. Pevný hrad zůstal nedobyt i za husitských válek a zástavní držitelé se tu střídali až do roku 1588, kdy Rudolf II. rozhodl Bezděz odprodat z majetku královské komory. Získali ho Vartemberkové, kteří sídlili v Doksech, a hrad tak zůstal opuštěn.

Naděje Bezdězu svitla na počátku třicetileté války, kdy byl sice vypálen císařskými, ale nový majitel, vojevůdce Albrecht z Valdštejna ho chtěl přebudovat na moderní pevnost chránící jeho nové vévodství. Ze záměru však sešlo a z Bezdězu se stal roku 1627 klášter pro augustiniány z Bělé. Ti se ale po pěti letech vrátili do svého původního sídla. Císař Ferdinand II. pak Bezděz věnoval klášteru španělských benediktinů z Montserratu, který sídlil v pražských Emauzích. Mniši se však svého majetku mohli ujmut až po delší době, protože za třicetileté války hrad obsadili a vydrancovali Švédové. Až roku 1666 byla do unikátní kaple na Bezdězu přenesena kopie montserratské Madony a z hradu se stalo vyhlášené poutní místo. Roku 1785 císař Josef II. klášter zrušil a brzy nato, roku 1788 za tzv. bramborové války obsadili hrad Prusové, kterým se podařilo najít a odvézt ukrytý klášterní poklad. Hrad potom zchátral a změnil se ve zříceninu.

V 19. století se tato dominanta širokého okolí stala výletním cílem romantických malířů a básníků, Karel Hynek Mácha tu byl podle vlastních zápisků šestkrát. Valdštejnové, na jejichž panství hrad ležel,

proto zahájili práce na zpřístupnění zříceniny. Záchranné práce pokračují dosud. Od roku 1945 je hrad jako vynikající památka gotického stavitelství majetkem státu a v turistické sezóně je umožňována jeho placená prohlídka samostatně nebo s průvodcem.

PŘÍSTUP

Východištěm na hrad Bezděz je ves stejného jména ležící na odbočce ze silnice I/38 mezi Doksy a Bělou pod Bezdězem. Na vrchol vede odbočka červeně značené turistické trasy. Nádraží Bezděz na trati 080 je vzdáleno od vsi 2 km po modré značce.

ZAJÍMAVOST

Na náměstí v Bělé pod Bezdězem stojí dům č. p. 27 s pamětní deskou. Podle pověsti právě pod tímto domem začínala tajná podzemní chodba až na Bezděz, kde byl ukryt poklad. Eliška Krásnohorská použila tuto pověst při tvorbě libreta opery Tajemství pro Bedřicha Smetanu.

LOKALIZACE

KRAJ Liberecký

Typ zřícenina gotického hradu

GPS 50°32'20.08"N, 14°43'9.58"E

V hlubokém meandrovitém údolí se spojuje tok řeky Dyje a Želetavky. Nedaleko soutoku na ostrohu nad Želetavkou se nacházelo už od 8. století velkomoravské hradiště. Starobylé slovanské osídlení nahradil v 11. století hrad jako součást strategické soustavy chránící jižní hranici Moravy. K zeměpánskému hradu Bítovu, který byl sídlem jednoho ze šesti moravských krajských úředníků, patřilo rozsáhlé území Dačicka, Moravskobudějovicka, Jemnicka, Slavonicka a Telčska.

Nejstarší písemná zpráva pochází z roku 1185, patrně brzy potom vznikla nejstarší dochovaná část hradu. Na nádvoří totiž dosud stojí velká břitová, zčásti pobořená věž, jejíž původ je odhadován na počátek 13. století a jde zřejmě o nejstarší stavbu tohoto typu u nás. Na Bítově se po celé 13. století střídali kasteláni a komorníci, až se roku 1298 stal purkrabím Raimund Krušina z Lichtenburka, jinak moravský zemský hejtman. Roku 1307 mu král Jindřich Korutanský udělil Bítov v léno a v Raimundově osobě přišel rod, který hrad držel více než 250 let.

Lichtenburkové ihned přistoupili k rané gotické přestavbě hradu, jehož dolní část byla pobořena a na východní části ostrohu vznikl nový hrad s palácem, samostatnou věží a kaplí. Protáhlý areál ovinul pás hradeb a nad protějším břehem Dyje posílil bezpečnost Bítova další hrad Cornštejn.

Na počátku husitských válek se bratři Smil, Jiří a Jan z Lichtenburka přidali na stranu císaře Zikmunda. Jiří už roku 1420 zahynul v bitvě pod Vyšehradem, zatímco Jan se vykoupil ze zajetí. Na Bítově si doba vynutila další zdokonalení opevnění. Panování Lichtenburků ohrozil v letech 1463–1465 Hynek, který neuváženě vystoupil proti Jiřímu z Poděbrad. Královské vojsko pak pro výstrahu po dlouhém obléhání zničilo jeho Cornštejn. Roku 1491 král Vladislav II. Jagellonský propustil Bítov z léna do dědičného držení rodu a Lichtenburkové se na přelomu 15. a 16. století dali do nové přestavby, která spojila dosud oddělené budovy, přidala novou hlavní hranolovou věž a zdokonalila opevnění tak, že vznikl jeden z nejbezpečnějších pohraničních hradů.

V roce 1572 rod Bítovských z Lichtenburka vymřel po meči a neteř posledního z nich celé panství prodala rakouskému šlechtici Volfu Strejnovi ze Švarcenavy. Už roku 1612 však na dalších 150 let přichází rod Jankovských z Vlašimi. Čtyři generace Jankovských změnilы významně ráz hradu. Byl rozšířen hradní kostel a vznikl lichoběžníkový palác se strážní věží i nový most ke vstupu. Především však bylo zřízeno rozsáhlé hospodářské křídlo a hradní pivovar. Na přelomu 17. a 18. století sem byla přenesena proslulá rodová sbírka zbraní a knihovna.

V roce 1755 Bítov získává spřízněný rod hrabat z Daunu, který se intenzivně věnuje správě statků. František Josef hrabě z Daunu zahájil roku 1811 poslední velkou přestavbu hradu nejprve v klasicistním a později v romantickém novogotickém slohu, aby vzniklo elegantní a reprezentativní rodové sídlo. Interiéry byly vyzdobeny hodnotnými malbami, na nádvoří přibýly novostavby kočároven a koníren, okolní krajina byla upravena

Bítov od soutoku Želetavky s Dyjí

na romantický lesopark. V opraveném hradním kostele byla zřízena rodová hrobka.

Když hraběcí rod Daunů roku 1904 vymřel, na Bítově se rychle vystřídal několik majitelů. Z nich Haugwitzové stačili odvézt ojedinělou sbírku zbraní a další vybavení do Náměště nad Oslavou. Od polského knížete Radziwilla koupil hrad roku 1912 průmyslník Jiří baron Haas z Haasenfeldu, majitel porcelánky v Horním Slavkově. Již po dvou letech však zemřel a Bítov zdědil jeho stejnojmenný syn, původně důstojník rakousko-uherské armády. Po 1. světové válce se ujal dědictví a díky své výjimečné lásce ke zvířatům proměnil Bítov na zoologickou zahradu především s evropskou faunou. Baron Haas na hradě sídlil do roku 1945, pak Bítov jako významný památkový objekt přešel do vlastnictví státu. Jeho okolí se však výrazně změnilo po napuštění Vranovské přehrady, v jejichž vodách zmizelo i původní podhradní městečko Bítovec.

Hrad je v době běžné turistické sezóny přístupný s průvodcem veřejnosti v několika prohlídkových trasách. Lze tu shlédnout historické interiéry v podobě z 19. století, stálou zoologickou sbírku, kapli a také navrácenou zbrojnicí. V tradici posledního majitele pokračuje hradní zoologická zahrada.

ZAJÍMAVOST

Poslední majitel Bítova baron Haas byl zvláštní člověk. K lidem se většinou choval přezíravě. Nikdy se neoženil, ale o matky svých nemanželských dětí se velkoryse postaral. Jeho neobvyklá láska dala vzniknout soukromé zoologické zahradě s evropskými i exotickými zvířaty. Ačkoli pro sebe měl jen komorníka a kuchařku, o jeho zvířata se muselo starat 40 zaměstnanců, neboť choval až 200 psů. Raritou byla ochočená lvice Micimaus, kterou koupil jako mládě od cirkusu Kludský a která s ním stále chodila.

Přestože byl po otci židovského původu, přežil Haas díky svému bohatství šťastně i další světovou válku. Ale 11. května 1945 k němu přišli muži z místního revolučního výboru a vyzvali ho, aby jako Němec odevzdal zbraně a dostavil se příštího dne na seřadiště. Toho večera třeskl výstřel z jediné pistole, kterou mu ponechali. Na žádné seřadiště se 69letý baron nedostavil a jeho hrad propadl státu. Zůstala po něm největší evropská sbírka vycpaných psů.

LOKALIZACE

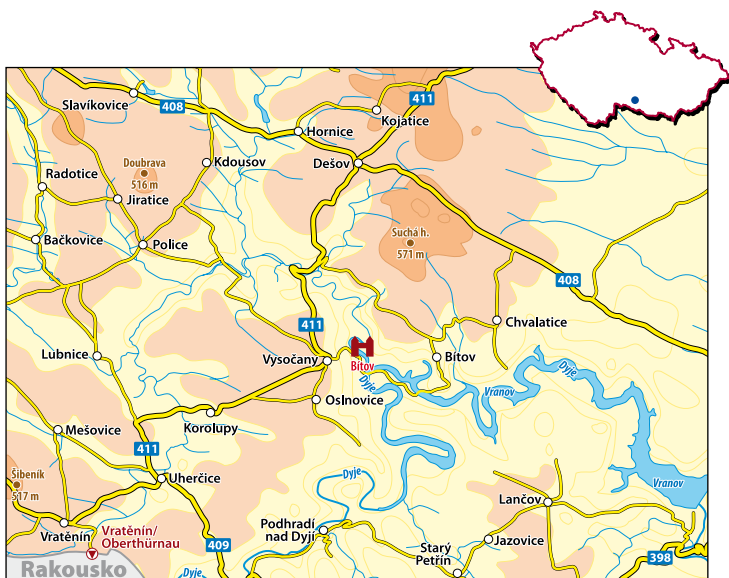
KRAJ Jihomoravský

Typ gotický, pseudoslohově přestavěný hrad

GPS 48°56'37.07"N, 15°42'1.75"E

PŘÍSTUP

K Bítovu vede odbočka ze silnice II/411 ve Vysočanech, která dvakrát přechází po mostě Dyji (cca 6 km). Zhruba stejně dlouhé jsou odbočky poblíž Dešova ze silnice II/408 přes Chvalatice a ze silnice II/411 přes Zblovce. Značně vzdálená železnice je pro návštěvu hradu bez praktického významu. Přesto vede od Bítova turistická značka k zastávce Rácovice na lokální trati 243 z Moravských Budějovic do Jemnice (cca 13 km).

Na místě dnešního zámku stával románský hrad Blatná, který dostal jméno podle polohy na skalisku uprostřed bažin. Tento vodní hrad nechal vybudovat Vyšemír, současník krále Václava I., v 1. polovině 13. století a od jeho rodu vladyků z Blatné ho převzali příbuzní Bavorové ze Strakonice. Sídlili tu do roku 1403, kdy panství získal jejich vzdálený příbuzný Jan z Rožmitálu. Ten dal románské sídlo zbourat, blata upravit na rybník, zvětšit plochu násypem a vystavět gotický hrad. Přístup k němu vedl od východu po padacím mostě přes vodní příkop do brány ve vysoké hranolové věži, na níž jsou dosud kamenné znaky stavebníka Jana a jeho manželky. K věži přiléhal gotický palác s kaplí a druhý palác byl současně vybudován na místě bývalého románského hradu.

Ve stavební činnosti pokračoval i Jaroslav Lev z Rožmitálu, nejvyšší zemský sudí, nejvyšší

hofmistr a švagr krále Jiřího z Poděbrad, který vedl proslulé mírové poselstvo ke křesťanským vladařům západní a jižní Evropy. Poselstvo vezlo epochální návrh českého krále na zřízení mezinárodní organizace postavené na principu, které se až po pěti staletích staly základem Organizace spojených národů. Cestu 40 českých pánů a rytířů z let 1465–1467 popsal jeden z účastníků, rytíř Václav Šašek z Bírko-va, jehož cestopis zpracoval Alois Jirásek v díle *Z Čech až na konec světa*. Jaroslavův syn Zdeněk Lev nechal rozšířit a vyzdobit hradní kapli a především vystavět nový, pozdně gotický trakt podle plánu královského architekta Benedikta Rejta. Vysoké náklady na stavbu i společenský život ho přivedly do dluhů, takže jeho syn Adam musel roku 1535 celé dědictví rozprodat a odstěhoval se na Moravu.

Po nedlouhém vlastnictví Šternberků Blatnou roku 1579 získal polský šlechtic

Zámek Blatná

hrabě Jan z Rozdražova, jehož syn Václav na nezastavěném místě vedle věže nechal postavit dvoupatrový renesanční palác a budovu s kuchyní a byty pro služebnictvo. Rod pánů z Rozdražova vymřel roku 1691 a majetek zdědil hrabě Jan František Krakowský z Kolowrat, jehož matka pocházela z rodu Rozdražovských. Už po čtyřech letech však Blatnou prodal hraběnce Arnoštce Serényiové. Rod Serényiů tu žil celé století a během jejich vlády byl postaven v přilehlé oboře pavilón s dvouramenným schodištěm. Po požáru zámku, který v roce 1763 poškodil zejména nejnovější renesanční trakt, byla stavba barokně upravena.

V roce 1798 koupil blatenské panství od Amada Serényiho Václav Karel Hildprandt z Ottenhausenu. Domácím učitelem jeho syna Františka se v letech 1809–1818 stal pozdější slavný fyziolog Jan Evangelista Purkyně, který tu též založil knihovnu. V roce 1809 zmizel starý dřevěný padací most přes příkop a byl nahrazen mostem kamenným. František Hildprandt dal v letech 1850–1856 zbouráním románské kaple a lodžie otevřít volný výhled z nádvoří do parku. Byl upraven vstupní prostor za věží i starý palác a v sousedním Rejtově traktu bylo změněno propojení místností. V těchto letech také zámek získal svůj dnešní vzhled přestavbou ve slohu anglické gotiky podle plánů architekta Bernharda Gruebera. Současně byla přilehlá oboře proměněna v anglický park.

V roce 1945 převzal Blatnou československý stát a v 80. letech provedl generální opravu. Roku 1991 byl zámek v restituci vrácen potomkům rodiny Hildprandtů, kteří změnilí interiérovou expozici a dali jí z větší části rodinné zaměření.

Zámek je přístupný veřejnosti s průvodcem po dobu obvyklé turistické sezóny.

PŘÍSTUP

Kolem Blatné prochází tah silnice I/20, z města pak vycházejí ještě silnice II/121, II/173 a II/175. Zámek leží uprostřed rybníka na jižním okraji města. Blatná má také nádraží na lokální trati 203.

ZAJÍMAVOST

K pozoruhodnostem zámku, kde byla kdysi natáčena filmová pohádka Šíleně smutná princezna, patří přírodní park zřízený z někdejší obory. Atrakcí parku je volně chované a krotké, asi sedmdesátihlavé stádo daňků černých a skvrnitých. Oblíbeným cílem býval také, bohužel již odumřelý Dub královny Johanky, pod nímž prý ráda sedávala Johanka z Rožmitálu, manželka krále Jiřího z Poděbrad, sestra Jaroslava Lva.

V Blatné se roku 1804 narodil Karel Strakaty, operní pěvec, basista Stavovského divadla, který v roli slepého Mareše při premiéře Tylovy Fidlovačky 21. prosince 1834 jako první zpíval píseň Kde domov můj, pozdější českou národní i státní hymnu.

LOKALIZACE

KRAJ Jihočeský

Typ novogotický zámek

GPS 49°25'22.67"N, 13°52'45.56"E

Ty dva hrady dělí jen necelých 15 km vzdušné vzdálenosti, ale nikdy neměly společnou historii. Dnes je od sebe dělí dokonce také krajská hranice. Jejich společné body vytvořila až novější doba. Na obou totiž připomínají pamětní desky návštěvy romantického básníka Karla Hynka Máchy a přes oba procházejí více než 40 let větve populárního dálkového pochodu Praha-Prčice, který vznikl původně jako recesistická akce roku 1966.

Hrad Borotín, dnes nazývaný také Starý zámek, stojí v poměrně rovinné krajině a jeho ochranu představovala voda. Nedaleká ves Borotín byla majetkem pánů z Landštejna, významné větve rodu Vítkovců. První zpráva o hradu z roku 1356 je spojena se jménem Vítko z Borotína, jehož potomci Jan a Heřman byli přívrženci kalicha. Patrně jeho vnuk Mikuláš byl dokonce od roku 1426 táborským hejtmánem, ale v roce 1434 přešel k protivníkům. Husitské vojsko Prokopa Holého v odvetu za tuto zradu Borotín v květnu 1434 oblehlo, ale nedobýlo. Na obléhání nebyl čas, jen za několik dní došlo k osudové bitvě u Lipan, kde pan Mikuláš stál na panské straně. V letech 1446–1613 drželi Borotín Malovcové z Pacova, po nichž zůstal obci znak s polovinou zlatého koně v modrém

Máchova pamětní deska na Zvěřinci

poli. Další majitelé se zúčastnili stavovského povstání, hrad i přilehlý dvůr proto vyplenilo a vypálilo císařské vojsko. Zabavené panství pak roku 1623 koupila Polyxena z Lobkowicz a připojila ke svému jistebnickému. Vypálený hrad byl již ponechán svému osudu. Roku 1829 koupil od Lobkowiczů panství pražský podnikatel Jan Nádherný, později povýšený do šlechtického stavu s přídomkem „z Borotína“. V témže roce navštívil romantickou zříceninu student Mácha.

Hrad stál na mírném návrší chráněném od jihu rybníkem. Na ostatních stranách byl ve skále vyláman příkop, dnes většinou zasypaný. Dodnes zůstal stát zbytek válcové věže a přilehlého gotického paláce, z vnitřního opevnění je zachováno především torzo vysunutých hranolové věže. Celý objekt nese stopy necitlivé konzervace provedené v letech 1980–1982. Zřícenina je volně přístupná, je však nyní soukromým majetkem.

Hrad Zvěřinec nese starý název ostrohu nad sedleckou kotlinou, na němž byl postaven. Na rozdíl od Borotína se z něj však téměř nic nedochovalo a jeho historie byla

Hrad Borotín

mnohem kratší. Stál na místě chráněném z východu prudkým svahem, na ostatních stranách pak hlubokým vyzděným příkopem, nyní zasypaným. Jen v bývalém předhradí jsou dosud patrné zbytky valů, základy brány a hospodářského stavení. První známý majitel Martin čili Mareš ze Zvěřince tu žil v roce 1362, po něm synové Bohuš a Mikuláš. Václav ze Zvěřince pocházel z jiného rodu a hrad získal roku 1412. Podle lidové tradice u něj v roce 1413 pobýval Mistr Jan Hus, když musel opustit Prahu, a také v okolí kázal. Husův pobyt na Zvěřinci není historicky doložen, pravdou ale zůstává, že Václav ze Zvěřince připojil svou pečeť na stížný list zasláný roku 1415 do Kostnice.

Hrad Zvěřinec nesloužil ani sto let. Když je roku 1442 uváděn jako majitel Arnošt Leskovec, byl asi už opuštěn. Důvody jeho zkázy nejsou jasné. Jen dohady říkají, že Leskovcové v kraji nežili a hrad neudržovali, jiní tvrdí, že hrad byl vypálen husity nebo ve válkách proti Jiřímu z Poděbrad. Nejpravděpodobnější důvod uvádí asi profesor August Sedláček. Nepohodlný hrad totiž zřejmě neměl zdroj vody. Při pátrání po něm byly až ve stráni pod hradem nalezeny zbytky dvou rybníků nebo nádrží a základy stavení, u něhož bývala studně. Protože další majitelé žili jinde, z hradu se postupně stala romantická zřícenina zarostlá lesem. Tak ho poznal také Karel Hynek Mácha, který jako student trávil prázdniny v letech 1828–1829 u příbuzných v blízkých Měšeticích, rodišti svého otce. Od roku 1938 připomíná pobyty zasněného studenta Máchy na skalní stěně ve zbytcích Zvěřince pamětní deska. Z vrcholového skaliska, na němž kdysi stávala strážní věž, býval krásný rozhled do kotliny pod hradem. Prostor někdejšího hradu je volně přístupný po turistických značkách, výhled ze skály však v poslední době stále více omezuje vzrostlý les.

PŘÍSTUP

Zřícenina hradu Borotína leží v blízkosti silnice II/120. Mezi obcemi Sudoměřice u Tábora a Borotín z ní odbočuje červená značka a vede k hradu ukrytému za objektem zemědělského dvora (0,5 km). Přístup z opačného směru od obce Borotín je značen modře (2 km). V Sudoměřicích u Tábora je také nejbližší nádraží na trati 220 (3 km).

Hrad Zvěřinec leží v blízkosti dvojměsti Sedlec-Prčice. Je přístupný po červené značce od vedlejších silnic buď z osady Zadní Boudy (1 km) nebo z opačného směru od křižovatky u osady Matějov (2 km).

ZAJÍMAVOST

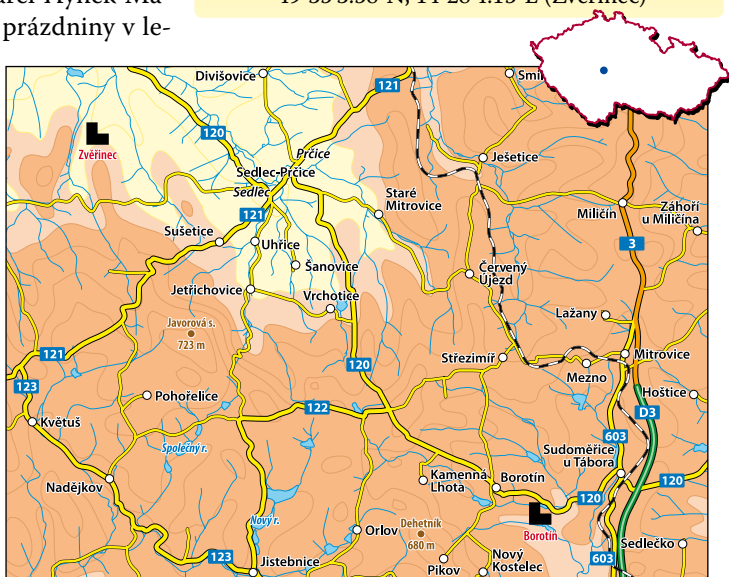
Přestože pobyt Mistra Jana Husa na Zvěřinci historie neumí doložit, v okolí jsou další místa spojovaná s jeho jménem. Nejznámější je nedaleká vesnička Ůklid a její lípa, pod níž prý Hus kázal. Husova lípa označovaná jako tisíciletá už nedokázala vzdorovat času vstoje, na návisi je však pietně uchováváno ležící torzo jejího vykotlaného kmene. Pokud lípa nebyla skutečně tisíciletá, zcela nepochybně Husa pamatovala.

LOKALIZACE

KRAJ Jihočeský (Borotín) a Středočeský (Zvěřinec)

Typ zříceniny gotických hradů

GPS 49°29'58.35"N, 14°37'44.37"E (Borotín)
49°35'3.58"N, 14°28'4.15"E (Zvěřinec)

Původní boskovický hrad byl nevelký a nestál ani na místě, kde se dnes nad městem vypíná mohutná zřícenina. Podle starého hradu se již roku 1222 psal Jimram z Boskovic. Když se však jeden z jeho potomků jménem Arkleb postavil proti Janu Lucemburskému, bylo roku 1312 jeho sídlo královským vojskem dobyt a pobořeno. Hrad byl sice brzy opraven, ale roku 1389 za bojů mezi moravskými markrabaty Joštem a Prokopem znovu zničen. Markrabě Jošt dal potom souhlas ke stavbě nového hradu Heraltovi z Kunštátu.

Herald začal stavět ještě před rokem 1398. Na místě původního hradu však vybudoval jen předsunutý strážní bod, později zvaný Bašta. Pro vlastní hrad zvolil místo poněkud východněji, kde mohl stát větší a bezpečnější objekt. Areál s palácem, dvěma věžemi a hospodářskými budovami vymezovala po obvodu plášťová zeď. Rod pánů z Kunštátu držel hrad Boskovice do roku 1458, kdy ho král Jiří z Poděbrad postoupil zemskému hejtmanu Vaňkovi z Boskovic. Sídlo se tak vrátilo rodu, který je založil. Pánové z Boskovic patřili tehdy k nejvýznamnějším moravským rodům a hrad vlastnili do roku 1547. V té době jim patřilo ještě několik dalších zámků a ve finanční tísní Boskovice prodali důlnímu podnikateli Šimonu Ederovi ze Štiavnice, povýšenému na rytíře.

Ederové zahájili na hradě další stavební

Zámek Boskovice

etapu, když postavili nový pás hradeb s baštami, přeložili vstup do hradu a v paláci provedli pozdně gotické úpravy. Další majitelé, páni ze Zástřizl, vybudovali na hradě již renesanční hlásku, okrouhlou věž s typickým ozdobným cimbuřím. Vzdělanci z tohoto rodu tu zřídili i rozsáhlou knihovnu a také vzácně vybavenou zbrojnicí.

Panství Zástřizlů na Boskovicích skončilo roku 1690, kdy je sňatkem získal Valter Xaver z Ditrichštejna. Ditrichštejnům však již starý hrad nevyhovoval a proto při cestě k němu začali stavět nákladnou zámeckou rezidenci, která byla dokončena roku 1729. Na poměrně jednoduchou patrovou stavbu bylo použito zdivo z hradu, který byl přitom značně pobořen. Byl však stále využíván jako hospodářské zázemí, na začátku 18. století byly dokonce před vstupem do hlavní brány vybudovány ještě rozsáhlé barokní konírny.

Rezidence sloužila jako obydlí vrchnosti až do doby, než bylo postaveno třetí panské sídlo, boskovický zámek. O to se nepřímo zasloužil císař Josef II. Poslední páni ze Zástřizl totiž v letech 1682–1694 postavili na jižním svahu hradního kopce dominikánský ženský klášter s kostelem. Po jeho zrušení roku 1784 byl klášterní majetek převeden do náboženského fondu. Ditrichštejnové objekt koupili a používali jako továrnu. Pak

Zřícenina boskovického hradu

byl kostel zbořen a František Xaver z Ditrichštejna nechal v letech 1819–1826 klášterní stavbu přebudovat podle plánů německého architekta Josefa Esche, rodáka z Bonnu. Tak vznikl čtyřkřídlý dvoupatrový zámek, který patří k nejkrásnějším empírovým stavbám na Moravě.

Po dostavbě zámku byla uvolněna dosavadní rezidence a přenesena do ní z hradu vrchnostenská kancelář a správa statků. Starý hrad tak definitivně ztratil svou funkci, zchátral a vlivem stálého rozebírání zdí se značně zmenšil. Roku 1850 boskovická rodová větev Ditrichštejnů vymřela po meči. Terezie z Ditrichštejna se provdala za hraběte Alfonse z francouzské šlechtické rodiny Mensdorff-Pouilly, která po Francouzské revoluci opustila vlast a v rakouské monarchii dosáhla významného postavení. Alfonsův bratr Alexander byl krátce dokonce ministrem zahraničí.

Majetek rodiny Mensdorff-Pouilly byl roku 1945 zestátněn. V poslední době jí však byl hrad i zámek v restituci vrácen a oba objekty jsou nyní během turistické sezóny přístupné veřejnosti. Zdivo rozsáhlé hradní zříceniny bylo ve 20. století několikrát zabezpečeno, v zachovalé budově je expozice o historii objektu a velkou zajímavostí je stále funkční studna o hloubce 96 metrů, z níž se výborná pitná voda čerpá šlapacím kolem. Empírový zámek spravuje rodinná společnost a je v něm instalována ukáзка šlechtického sídla z 1. poloviny 19. století s barokně a empírově zařízenými interiéry.

PŘÍSTUP

Boskovice leží na křižovatce silnic II/150 a II/374. Místní nádraží při západním okraji města je součástí lokální tratě 262, která vede ze Skalice nad Svitavou do Chornice. Zdaleka viditelný hrad i zámek se nacházejí jižně od městského centra.

ZAJÍMAVOST

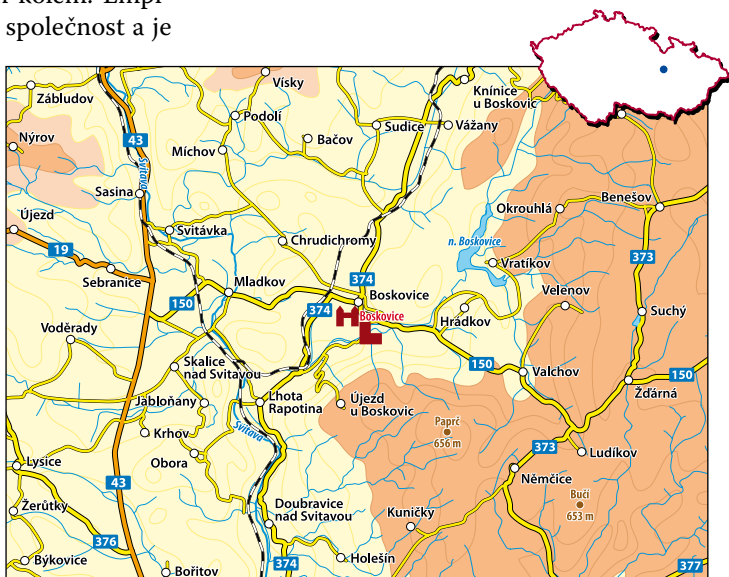
Rod pánů z Boskovic odvozoval svůj původ podle pověsti zaznamenané v 16. století od prostého ptáčníka Veleny, který žil osamoceně v hlubokých lesích. Jednou k němu zabloudil jakýsi urozený lovec. Velen mu poskytl nocleh a ráno mu u potoka pomohl hřebenem a dubovým věnikem s umytím a rozčesáním dlouhých vlasů. Neznámý host ho pak na oplátku pozval na svůj hrad. Teprve tam Velen poznal, že tím lovcem byl sám vladař Moravy. Když vyslovil přání, zda by mohl dostat do majetku vrch, na němž měl své čihadlo, vladař doobrosrdčným ptáčníkovi věnoval rozlehlý újezd s kopci, dolinami, lesy i vodami a povýšil ho do panského stavu. Velenovi potomci pak na tomto území založili hrad Boskovice, od něž na východ dodnes leží ves Velenov. Ve svém erbů na paměť této události nosili stříbrný hřeben o sedmi hrotech v červeném poli a v jeho klenotu dva dubové věníky.

LOKALIZACE

KRAJ Jihomoravský

Typ zřícenina gotického hradu
empírový zámek

GPS 49°28'55.11"N, 16°39'41.55"E (hrad)
49°29'6.18"N, 16°39'35.27"E (zámek)

Uprostřed lesů severozápadně od Olomouce se nad mírně zvlněnou krajinou tyčí pohádkový hrad. Jeho vysoká věž-hláška je důvěrně známa z filmové pohádky O princezně Jasněnce a létajícím ševci. Hrad vyhlíží vznešeně a starobyle. Ale to je jenom zdání. Stavba, kterou obdivujeme, je ve skutečnosti stará jen něco přes sto let.

Jistě podstatně jinak vypadal hrad, který si na ostrohu nad potokem Javoříčkou, někdy zvaným též Špraněk, vybudoval pan Búz. Žil tu v letech 1317–1339 a zanechal svému sídlu jméno Búzov či Bouzov. Ještě ve 14. století jeho hrad změnil několikrát majitele. Nejprve přišli páni z Vildenberka, v roce 1382 ho koupil sám markrabě Jošt, ale po 14 letech ho přenechal svému věrnému stoupenci Heraltovi z Kunštátu.

Páni z Kunštátu se tu usadili na sto let,

i když se tu vystřídali různé rodové větve. Značně zvětšené panství, k němuž kromě hradu a podhradního městečka patřilo dalších 27 vsí, prodal Boček Kuna z Kunštátu roku 1494 Hanuši Haugwitzovi z Biskupic. Po dalších 50 letech se začali majitelé střídát a panství bylo navíc rozděleno na dvě části. Obě části bouzovského panství spojil až v 17. století František Josef z Hodic, ale roku 1696 ho prodal Řádu německých rytířů. V jeho majetku pak zůstalo až do roku 1939.

V době zakladatelského rodu pánů z Bouzova měl hrad především obrannou a strážní úlohu. Původně se zřejmě skládal z věže, hradby a dřevěných obytných budov. Již další majitelé Vildenberkové si postavili kamenný palác, který převyšoval hradbu, a vybudovali také předhradí obehnané příkopem a valem. Markrabě Jošt musel zdůrazňovat vojenskou

funkci hradu, obehnal ho proto parkánovou zdí a nechal postavit vysokou věž chránící předhradí.

Také páni z Kunštátu museli zvyšovat v neklidném 15. století obranyschopnost svého sídla, které dostalo novou souvislou hradbu s řadou bašt. Přistavěli však také další obytný palác na severní straně. Také další majitelé přistavovali nové budovy ve vlastním hradu, ale koncem 16. století všechno zničil velký požár. Hrad pak zůstal neobydlen.

Když roku 1617 začaly práce na nové výstavbě, ztrácel už

Hrad Bouzov

Bouzov obrannou funkci a stával se jen obytným objektem. I tuto funkci však ztratil s příchodem Řádu německých rytířů, neboť jeho správa byla postupně soustředěna do Bruntálu. Jako sídlo vrchnostenského úřadu bouzovského panství sloužil jen tzv. přední hrad a nově postavené budovy v předhradí. Samotný hrad chátral a měnil se ve zříceninu.

Roku 1888 Bouzov navštívil arcivévoda Evžen Habsburský, který se později stal řádovým velmistrem. Místo se mu velmi zalíbilo a rozhodl se vybudovat tu letní sídlo pro sebe a svou matku. Profesor mnichovské techniky Georg Hauberisser provedl rozsáhlý průzkum a v letech 1895–1912 došlo k vlastní stavbě. Zřícené a poškozené objekty byly strženy a na jejich místě postaveny nové, zachovalejší stavby byly jen opraveny. V letech 1897–1899 byla postavena mohutná hlavní věž, po roce 1900 byla na nádvoří vybudována novogotická kaple. Hrad byl bohatě vyzdoben a vybaven zařízením zčásti původním a zčásti svezeným z jiných řádových sídel. Cenný nábytek věnovala též španělská královna Kristina, Evženo-va sestra. Pozoruhodná je také pseudorenesanční kašna na nádvoří, která kryje starou hradní studnu, hlubokou 52 metrů.

Nákladná rekonstrukce byla provedena velmi citlivě, hrad vyhlíží jako mohutné středověké šlechtické sídlo. Působí však poněkud cize, protože vzory pro stavbu nebyly hledány v českých zemích, ale především v Německu. Řád německých rytířů roku 1939 nacisté zrušili a jeho majetek zabrali. Bouzov věnoval sám Adolf Hitler svému oblíbenci Himmlerovi a tak se na hradě usídlil přepadový oddíl SS, který měl na svědomí i vypálení nedalekého Javoříčka v květnu 1945.

Po 2. světové válce se Bouzov stal státním hradem. V průběhu turistické sezóny je pro návštěvníky připraveno několik prohlídkových tras, samostatně je přístupná hradní věž.

PŘÍSTUP

Do Bouzova vede několik vedlejších silnic, které vycházejí ze silnice II/635 v Lošticích nebo Bílé Lhotě, ze silnice II/373 ve Slavětíně nebo ze silnice II/644 ve Vranové Lhotě. Železnice je od hradu značně vzdálena, turistická značka ho spojuje se zastávkou Moravičany na trati 270 (cca 19 km).

ZAJÍMAVOST

V době husitských válek vlastnili Bouzov páni z Kunštátu, vesměs stoupenci kalicha. Prokazatelně se tu zdržoval také pan Viktorín z Kunštátu a Poděbrad, otec budoucího slavného českého krále. Bouzov je proto označován za místo, kde se Jiří z Poděbrad mohl v dubnu 1420 narodit. Za rodiště krále Jiřího se však považuje také řada jiných míst. Všechna poukazují na historické okolnosti, které svědčí v jejich prospěch, i na pozdější kronikářské zprávy. A tak se za rodiště posledního krále českého původu prohlašují Poděbrady, Hořovice i moravský Kunštát, ale tento výčet není zdaleka úplný.

LOKALIZACE

KRAJ Olomoucký

Typ romantický novogotický hrad

GPS 49°42'17.71"N, 16°53'22.11"E

Brody na obchodních stezkách chránily od pradávna strážní hrádky. Také brod přes Labe byl strážěn na pravém břehu staroboleslavským hradištěm a na opačném dvěma hrádky na malých vyvýšeninách, Vyšším a Nižším. Na místě těchto hrádků vznikla trhovářská ves Brandýs a brod nahradil dřevěný most. Na ostrohu nad řekou vyrostla gotická tvrz. Kolem roku 1300 ji nechal postavit Jan z Michalovic. Jeho rod výnosné panství držel až do roku 1468, kdy vymřel po meči. Majetku se pak ujali příslušníci jiných rodů, kteří se k Michalovicům přizpůsobili. Stará tvrz se postupně rozrůstala o další stavby a nový palác.

V 16. století projevovala o brandýské panství velký zájem královská komora, především pro bohatství lesů a vynikající honitbu. Snaha o získání tohoto majetku byla neúspěšná až do roku 1547, kdy se brandýský pán Arnošt Krajčír z Krajku zapletl do protihabsburské-

Nádvoří brandýského zámku

Brandýský zámek od starého mostu

ho odboje a jeho panství bylo zkonfiskováno. Brandýs se tak stal na téměř čtyři století královským majetkem. Habsburkové si místo značně oblíbili a gotický hrádek se jejich přičiněním proměnil v reprezentativní renesanční zámek. Postupně vznikla čtyři zámecká křídla ohraničující dvůr, nad severozápadním nárožím vyrostla věž a stěny zámku pokryla sgrafita. Zámecká zahrada byla vyzdobena drobnými stavbami a spojena se zámek krytým mostem. Tato chodba do zahrady je dnes známa jako Rudolfinka, protože právě císař Rudolf II. tu pro blízkost Prahy často pobýval a s ním i jeho oblíbení učenci, hvězdáři Tadeáš Hájek z Hájku a Tycho Brahe. Vznikla také tradice velkých panovnických honů v brandýských lesích, kterou po třicetileté válce obnovili císař Karel VI. a jeho zeť František Štěpán Lotrinský.

Od roku 1859 se Brandýs stal sídlem toskánské větve Habsburků, která musela opustit Florencii. Tehdy byla věž zámku podle romantických představ přestavěna do podoby se stanovou střechou z barevně polévaných tašek. Posledním habsburským majitelem Brandýsa byl císař Karel I. s manželkou Zitou de Bourbon-Parma. Roku 1919 byl habsburský majetek na území nového československého státu zkonfiskován a v brandýském zámku byla umístěna lesní správa s byty.

Od roku 1967 začaly snahy o obnovu zanedbané zámecké zahrady, která je jedinou alespoň částečně zachovanou renesanční zahradou ve středních Čechách. K výraznému oživení však došlo až po roce 1995, kdy byl zámek s příslušenstvím převeden do vlastnictví města Brandýs nad Labem-Stará Boleslav. Díky jeho iniciativě pokračuje obnova zámecké stavby i zahrady a část interiéru velmi hodnotného královského zámku je celoročně zpřístupněna veřejnosti.

PŘÍSTUP

Zámek v Brandýse nad Labem leží při silnici II/610 před mostem přes Labe. Je dobře dostupný i železnicí, nádraží Brandýs nad Labem na lokální trati 074 z Čelákovic do Neratovic leží necelý kilometr od zámku. Z brandýského náměstí, kde zastavují autobusy pražské příměstské dopravy, vede k zámku, renesančnímu mostu a mlýnu modrá turistická značka.

ZAJÍMAVOST

Přímo pod zámek je zachován historický renesanční most z roku 1603 s křížem a barokní soškou. Překračuje tzv. Malé Labe, na němž je o něco níže vybudován umělý kanál pro vodní slalom. V sousedství mostu stojí renesanční vodní mlýn, který byl ve své době největší v Čechách. Vedle něj se nachází bývalý zámecký pivovar postavený ve stejném slohu.

LOKALIZACE

KRAJ Středočeský

Typ renesanční zámek

GPS 50°11'15.34"N, 14°39'58.48"E

Pomineme-li dávné osídlení těsně před začátkem našeho letopočtu, byla pro stavbu brumovského hradu zvolena středně vysoká ostrožna, na níž bylo ve 12. století hradiště s blíže neznámou dřevěnou stavbou. Kamený hrad nad údolím říčky Brumovky, zvané též Kloboučka, u jejího soutoku s Hložeckým potokem vyrostl po roce 1220 patrně z podnětu moravského markrabího Vladislava Jindřicha, bratra krále Přemysla Otakara I. Pozdně románskému hradu vévodila mohutná hranolová věž, tzv. donjon, a byla tu také honosně zdobená kaple. Brumov, podobně jako jiné zeměpanské hrady, byl svěřován do rukou předních velmožů, kteří jako purkrabí měli pravomoc správní, soudní i vojenskou. Prvním brumovským purkrabím, který je znám jménem, se stal kolem roku 1255 Smil ze Střílek, známý jako zakladatel kláštera Rosa Mariae neboli Smilheimu ve Vizovicích. Na přelomu 13. a 14. století tu vládl Oldřich z Hradce.

Hrad Brumov byl nejenom správním centrem provincie, ale také důležitou pohraniční pevností střežící uherskou hranici a proto zůstával v panovníkově držení. Jako markrabě

tu pobýval i pozdější císař Karel IV. Již koncem 14. století však měli Brumov v zástavě pánové z Kunštátu, kteří přistavěli na jižní straně nový palác. Boček z Kunštátu byl husitského smýšlení a musel na hradě čelit obléhání katolickými vojsky císaře Zikmunda a olomouckého biskupa Jana Železného. Nakonec roku 1424 Brumov vyklidil a Zikmund ho věnoval své manželce Barboře Celské. Kolem roku 1440 už ho však měli v zástavě páni z Cimburka.

V roce 1468 byl hrad dobyt uherským vojskem Matyáše Korvína a již roku 1474 ho měli v zástavě uherští šlechtici z rodu Podmanických z Podmanína. Ti také dosáhli u Vladislava II. Jagellonského, že přešel z královského majetku do dědičného vlastnictví šlechty. Roku 1519 panství koupili páni z Lomnice. Adam z Lomnice si Brumov zvolil za své hlavní sídlo a začal ho zvelebovat. Přestavěl a zvětšil hrad, v okolí zakládal rybníky a rozšířil práva podhradního městečka. Od Lomnických koupil roku 1574 panství Zdeněk Kavka z Řičan, po 8 letech byl však zavražděn a jeho majetek převzal synovec Jan. Tomu však byl hrad několikrát zabrán, nejprve uherskými povstanci

v letech 1605–1606, roku 1619 moravskými stavy a o dva roky později vzbouřenými místními Valachy. Jan Kavka tedy roku 1622 raději panství prodal.

Uherský rod Apponyiů Brumov držel jen čtyři roky a roku 1626 se jeho majitelem stal Mikuláš Forgáč s manželkou Ester, která po ovdovění panství zdědila. Po její smrti roku 1659 zůstalo pět dcer, které se mezi sebou rozdělily. Pan-

Hrad Brumov

ství bylo tedy rozděleno na pět dílů, pouze hrad s prachárnou, kaplí a oborou zůstal majetkem společným a každý z majitelů měl rovným dílem přispívat na jeho údržbu. Toto rozhodnutí však ve skutečnosti přispělo k chátrání hradu, který nadto musel čelit i řadě válečných událostí. Roku 1663 to byl vpád Tatarů a Turků, o 20 let později uherských povstalců a nejhorší časy přišly s rokem 1703. Uherští rebelové vedení Ferencem Rákoczym, tzv. kuruci, celých 7 let podnikali nájezdy na Moravu a obyvatelé Brumova se museli skrývat v horách a lesích. Po nastolení míru byly všechny osady na panství prakticky zničeny.

Brumovské panství zůstalo rozděleno především mezi rody Illésházyů, Waldorffů a Selbů, do nichž se přivdaly jednotlivé Forgáčovy dcery, takže vlastnické vztahy zůstaly značně nepřehledné. Samotný hrad tragicky poznamenal velký požár roku 1760, po němž byl jen nouzově opraven. Když další rozsáhlý požár postihl roku 1820 městečko, v němž zničil faru a 86 domů, byl hrad trvale opuštěn a stal se jen zdrojem stavebního materiálu. Ve 20. století už byl jen nevelkou ruinou s jednou částečně zachovalou baštou.

V letech 1977–1982 proběhl na hradě podrobný archeologický výzkum, který přispěl k objasnění jeho stavební historie. Původní románský hrad zaujímal plochu jen tzv. horního hradu, ve 14. století přibyl jižní palác a v 15. nové opevnění s dělovou věží. V renesanci byla na horním hradu zbořena původní věž, přibylly nové paláce a dvě obranné věže a zcela nově byl založen tzv. dolní hrad.

Nyní je hrad majetkem města Brumov-Bylnice a v květnu 2000 byl zpřístupněn veřejnosti. V období obvyklé turistické sezóny si tu lze prohlédnout zabezpečené zříceniny s hradní vyhlídkou a v rekonstruovaných budovách expozici historie stavby a archeologických nálezů.

PŘÍSTUP

Dvojměstím Brumov-Bylnice prochází hlavní tah silnice I/57, u níž je zřízeno parkoviště. Ke zřícenině pak zbývá 0,5 km dlouhý výstup po značené cestě. Údolím pod hradem vede lokální železniční trať 283, na níž jsou zastávky Brumov a Brumov-střed. Od obou je hrad vzdálen asi 1,5 km.

ZAJÍMAVOST

Říčka protékající pod hradem Brumovem se u nedaleké Bylnice vlévá do Vláry. Tato nevelká řeka, tekoucí z Vizovické vrchoviny do Váhu, protíná Bílé Karpaty a vytváří průsmyk, kterým vedla jedna z hlavních cest do Uher již od římských dob. Protože tudy prochází historická hranice mezi Moravou a Uhry, nyní Slovenskem, byla tu proti uherskému nebezpečí zejména v 17. a 18. století stavěna opevněná strážní stanoviště. Roku 1888 byla zbudována tzv. vlárská dráha, železniční trať Brno-Trenčianska Teplá, která využila příhodné cesty říčním údolím.

LOKALIZACE

KRAJ Zlínský

TYP zřícenina gotického hradu

GPS 49°5'29.88"N, 18°1'12.36"E

Zeměpanské horní město Freudenthal bylo založeno již před rokem 1213, roku 1456 je zaznamenáno jeho počestně pojmenování Bruntál. Zatímco počátky města jsou poměrně jasné, nejstarší historie zdejšího hradu je zahalena tajemstvím. Vznikl nepochybně mnohem později, neboť ze 13. ani 14. století se o něm nezachovala žádná zpráva. Roku 1467 se po Bruntálu psal Jan z Vrbna, který měl panství v zástavě. Snad už tehdy stál středověký komplex opevněného města s hradem přiléhajícím k jeho severozápadnímu okraji. První výslovná zmínka o hradu však pochází až z roku 1506, kdy synové Jana z Vrbna panství odkoupili do dědičného držení od krnovské kněžny Barbory. Rod pánů z Vrbna, nynějšího Vrbna pod Pradědem, přesídlil do Bruntálu, který měl již dříve v zástavním držení, a získal bohaté panství s rozsáhlými lesy a doly na zlato, stříbro, měď i olovo.

Vzmáhající se šlechtický rod měl potřebu reprezentace a tak došlo roku 1556 k první

přestavbě nevelkého hradu. K větším změnám však došlo až později za Hynka z Vrbna, který byl opavským zemským hejtmanem a od roku 1589 dokonce hejtmanem moravským. Hynek dal prodloužit starý palác a pak ve směru hradby postavit ještě nový. Pro stísněnost prostoru však musel stavět vně hradby. Ve stavbě pokračoval jeho syn Jan, za nějž byla dokončena věž na nádvoří a schodišťová věž vyrovnávající nestejnou úroveň podlaží. Nádvoří bylo souvisle obehnané různorodými stavbami. Někdejší hrad se proměnil na výstavný renesanční zámek, který navštívila řada korunovaných hlav. Byl tu polský král Zikmund I., císař Rudolf II. i jeho bratr Matyáš a roku 1620 také tzv. zimní král Friedrich Falcký.

Páni z Vrbna byli přesvědčení luteráni, roku 1592 dali dokonce na bruntálském zámku zřídit protestantskou tiskárnu, která tiskla modlitební knížky a zpěvníky v češtině. Roku 1617 zachraňoval silně zadlužené panství koupí Jan z Vrbna, příslušník vedlejší rodové větve heral-

Nádvoří bruntálského zámku

tické. Také on byl luterán a proto mu zakrátko byl pro aktivní účast ve stavovském odboji majetek zkonfiskován ve prospěch královské komory. Roku 1621 bylo bruntálské panství prodáno za 200 tisíc zlatých Řádu německých rytířů do osobního majetku velmistra. Tehdy jím byl bratr císaře Ferdinanda II. arcivévoda Karel Habsburský, kterého ve správě panství zastupoval místodržící.

Za třicetileté války zámek značně utrpěl. V roce 1626 Bruntál dobyli Dánové a od roku 1642 tu měli celých osm let posádku Švédové. I když roku 1652 byly zahájeny opravy, trhliny ve zdech stále ohrožovaly stabilitu zámecké stavby. Zabezpečovací práce se táhly, protože velmistr sídlil ve Vídni a na zámku žilo kromě místodržícího jen několik řádových rytířů. Staré stavební závady se brzy začaly opět objevovat, takže vznikaly úvahy o výstavbě nového zámku. Všechny záměry však přerušily války o dědictví rakouské. Teprve roku 1761 byla jmenována komise, na jejíž doporučení velmistr souhlasil jen s dílčí přestavbou, zahájenou o pět let později. Ta byla roku 1769 v podstatě ukončena, ale prakticky až do konce 18. století pokračovaly práce na vnitřní výzdobě. Zámek tehdy dostal nynější podobu a ožil bohatým kulturním životem. Vznikl tu dokonce ochotnický divadelní soubor, který hrál v upravené bývalé konírně.

Začátkem 19. století bylo podstatně rozšířeno poměrně chudé vybavení zámku, neboť roku 1816 se Bruntál stal sídlem velmistra. Pro ten účel musely být upraveny některé sály, vybudována knihovna i řádová obrazárna. Po 1. světové válce, kdy nová republika zkonfiskovala habsburský majetek, došlo k dlouhému soudnímu sporu, který byl ukončen až roku 1925. Majetek byl tehdy Řádu ponechán, zkonfiskovali ho až roku 1939 nacisté, kteří Řád zrušili.

Roku 1945 byl bruntálský zámek zestátněn a od

roku 1960 zpřístupněn veřejnosti. Po rozsáhlé opravě v 80. letech 20. století je nyní v majetku Moravskoslezského kraje a spravuje ho regionální muzeum v Bruntále. Zámecká expozice je přístupná s průvodcem jen v turistické sezóně, muzeum je otevřeno celoročně.

PŘÍSTUP

Město Bruntál leží na křižovatce hlavních silnic I/11 a I/45. Zdejší nádraží je rychlíkovou zastávkou na trati 310, spojující Olomouc s Opavou.

ZAJÍMAVOST

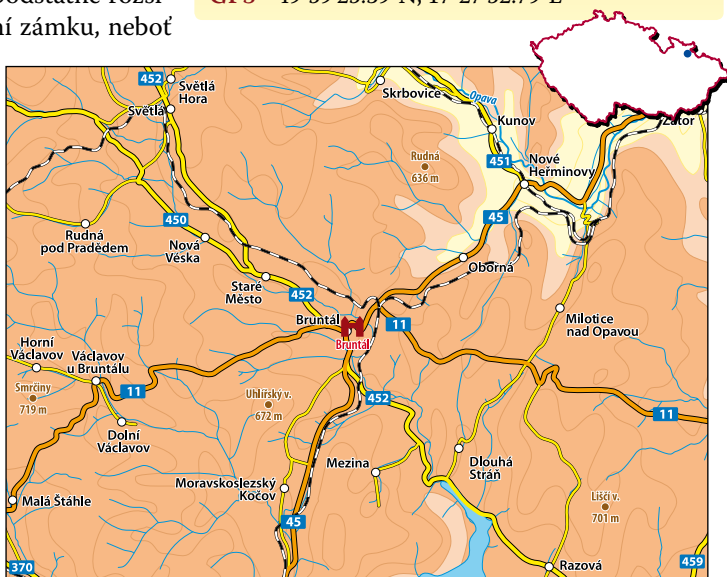
Jihozápadně od Bruntálu se vypíná Uhlířský vrch (672 m n. m.), vyhaslá čtvrtohorní sopka. Na jeho vrcholu je někdejší poutní místo se zdaleka viditelným kostelíkem z roku 1758. Pro Řád německých rytířů ho projektoval krnovský stavitel Georg Friedrich Gans, který se podílel také na přípravě přestavby bruntálského zámku. Ke kostelíku vede od města přes 1 km dlouhé čtyřnásobné lipové stromořadí, které bylo vysazeno roku 1760 po dokončení stavby poutního kostela.

LOKALIZACE

KRAJ Moravskoslezský

Typ renesanční zámek

GPS 49°59'25.39"N, 17°27'52.79"E

Rozsáhlý kraj kolem středních a jižních Brd ovládali odedávna příslušníci mocného a rozvětveného rodu Buziců, rodu s erbem kančí hlavy. K tomuto rodu patřil také Budislav, který je doložen v letech 1224–1240. Budislav, jemuž patřilo území na jih od Příbrami, je označován za zakladatele hradu v Březnici, který stával v místech dnešního zámku. Jeho potomci hrad a panství drželi až do roku 1406, kdy část jejich majetku

s Březnicí získal Ondřej Huler z Orlíka. Po čtyřech letech již byla Březnice v zástavním držení a na příkaz samotného krále Václava IV. byla vykoupena. Roku 1415 byla prodána nejvyššímu mincmistrovi Království českého a pozdějšímu husitskému hejtmanovi Petru Zmrzlíkovi ze Svojšína. Jeho rod ji držel 90 let a jeho tři vnuci hrad koncem 15. století podstatně přestavěli a zdokonalili jeho opevnění.

Zámek Březnice

Rytíř Zdeněk Malovec z Chýnova a na Vimperku panství koupil v roce 1506, ale jeho synu Petrovi bylo po 41 letech zabaveno pro účast v proti-habsburském odboji. Roku 1548 pak byla Březnice prodána říšskému místokancléři Jiříkovi z Lokšan, který se pustil do velkolepé přestavby gotického hradu na renesanční zámek. Protože již po třech letech zemřel, dílo dokončila roku 1567 jeho manželka Kateřina, rozená Adlerová von Zinneburg.

Paní Kateřina se do dějin Březnice zapsala ještě dvěma výjimečnými událostmi. Především tu umožňovala své sestřenci Filipině Welserové,

neurozené dceři bohatého bankěře z Augsburgu, utajená setkání s císařovým synem, arcivévodou Ferdinandem. Roku 1557 pak byli oba milenci tajně oddáni v zámecké kapli a Ferdinand Tyrolský tímto morgantickým sňatkem ztratil své nástupnické právo. Kateřina také roku 1558 založila ve vyzdobené věžní místnosti významnou knihovnu, kde poprvé v historii nebyly knihy uloženy v truhlicích, nýbrž na policích, jak je to obvyklé dodnes. Tzv. Lokšanská knihovna patří dosud mezi největší pozoruhodnosti zámku.

Březnické panství propadlo po bělohorské bitvě konfiskaci a roku 1623 ho získal fanatický odpůrce reformace, královský prokurátor Příbík Jeníšek z Újezda, který přivedl na staroměstské popraviště 27 českých pánů. Jeníšek nechal na zámku přestavět mariánskou kapli a do Březnice přivedl jezuity, jejichž barokní kolej a chrám dodnes zdobí náměstí. Prosadil rovněž, aby jezuité dostali do správy Svatou horu nad Příbramí.

V roce 1728 Březnici koupil významný český rod Krakowských z Kolowrat, po němž v roce 1872 přišli uherští Pálffyové z Erdödu. V 19. století došlo na zámku k posledním významným úpravám interiérů, byla obnovena renesanční sgrafita na fasádách a zbořenou starou bránu směrem k městu nahradila kovová mříž. Za Pálffyů byl také upraven u zámku dvacetihektarový anglický park s rybníky.

Na severovýchodní straně zámku je dobře zachovaný pás hradeb se čtyřmi baštami, před nimiž býval vodní příkop zavodňovaný říčkou Vlčavou. Ze starého gotického hradu se dochovala jedna klenutá síň v traktu v sousedství věže.

Od roku 1945 je březnický zámek majetkem státu a jeho prostory jsou během turistické sezóny přístupné s průvodcem veřejnosti. Kromě historických pokojů, kaple a Lokšanské knihovny lze shlédnout ro-

dové galerie a sbírky zbraní či afrických trofejí. Na zámku je rovněž umístěna Městská galerie Ludvíka Kuby.

PŘÍSTUP

Městem Březnice prochází tah silnice I/19 a také silnice II/174 a II/176. Zámek leží ve městě na levém břehu Vlčavy. Nádraží Březnice na trati 200 je železniční křižovatkou, z níž vycházejí ještě lokální trati 203 a 204.

ZAJÍMAVOST

V 19. století byl jedním z majitelů Březnice pozoruhodný šlechtic Jan Karel hrabě Krakowský z Kolowrat, který používal jméno Hanuš. Výrazně vybočoval z řad české šlechty svými občanskými postoji jako vlastenec a štědrý mecenáš mnoha českých umělců. Známy je příběh, jak se snažil zachránit polozmrzlého slovenského dráteníka, díky němuž se stal hlavní postavou románu Boženy Němcové Pohorská vesnice.

LOKALIZACE

KRAJ Středočeský

Typ renesanční zámek

GPS 49°33'27.19"N, 13°57'21.8"E

Bučovice se objevují v historii na začátku 14. století, kdy je vlastnili příslušníci rodu Benešoviců. Hartleb a Ingram se psali z Bučovic již roku 1312 a patrně vlastnili zdejší tvrz stojící při významné cestě z Brna do Uher. Původní tvrz stávala severně od dnešního města ve svahu vrchu Kalvárie na místě dodnes zvaném Hradisko. Byla nejspíše jen dřevěná a její historie skončila po dvou stoletích za válek mezi Jiřím z Poděbrad a jeho uherským zetěm Matyášem Korvínem. Tehdy se tvrze s městečkem a pěti vesnicemi zmocnil uherský hejtman Jan Kropáč z Nevědomí. Stará tvrz byla zřejmě během bojů zničena, avšak již počátkem 16. století stála nová, tentokrát na jiném místě nedaleko severního okraje dnešního náměstí.

Bučovické panství získal sňatkem Václav z Boskovic. Když roku 1554 zemřel, zdědili ho jeho dva synové, nejprve Albrecht a pak Jan Šembera Černoohorský. Ten druhý se do dějin města zapsal významně. Byl bohatý a vzdělaný a v roce 1567 si začal místo tvrze stavět nové sídlo podobné těm, jaká viděl za svých studií v Itálii. U vídeňského dvora si vybral vynikajícího italského architekta. Pietro Ferrabosco di Lagnio už proslul jako stavitel nejen ve Vídni, ale i v Praze a v Prešpurku, nyní Bratislavě.

Pan Jan si pro stavbu zvolil bažinaté území

Nádvoří zámku v Bučovicích

na jih od náměstí, tedy na opačné straně, než stála dosavadní tvrz. Projektant navrhl zámekový komplex na půdorysu obdélníku chráněný zdí, nárožními věžemi a vodním příkopem, takže renesanční zámek měl částečně charakter pevnosti. Stavba vznikala v obtížných podmínkách, její základy v bažinatém terénu musely být spolehlivě zajištěny pilotami. Vlastní stavbu vedl brněnský kameník Petr Gabri a do roku 1582 vyrostl honosný zámek,

byť se v poslední době soudí, že jeho plány nevypracoval ve skutečnosti pevnostní specialista Ferrabosco, nýbrž všestranný italský architekt Jacopo Strada.

Zámek představoval čtyřkřídlou dvoupatrovou budovu, která je do nádvoří na třech stranách otevřena trojpodlažními arkádovými lodžii. Unikátní je figurální štuková výzdoba sálů, kterou vytvořil Hans Mont z Gentu. Jeho plastiky v Císařském, Černém a Ptačím pokoji patří

Bučovický zámek

k vrcholným uměleckým dílům z doby počátku vlády Rudolfa II. Výtečná je také malířská výzdoba interiérů. Zámeckou stavbu doplňovala v sousedství založená renesanční zahrada.

Bučovický zámek si však slávu krásného panského sídla mnoho neužil. Když totiž Jan Šembera Černohorský roku 1597 zemřel, vymřel zároveň boskovický rod po meči. Jeho dvě dcery, Anna a Kateřina, se provdaly za bratry z rodu Lichtenštejnů, Karla a Maxmiliána. Bučovice byly připojeny k lichtenštejnskému panství a zámek ztratil postavení šlechtického sídla. Patřil přitom k nejkrásnějším na Moravě. Když byl ve 30. letech 17. století upravován, měl velmi bohaté vybavení včetně pozlacených postelí, tureckých, perských i nizozemských koberců, sedacího nábytku potaženého aksamitem a truhel plných cenného nádobí. V té době byly tři ze čtyř nárožních věží nahrazeny věžemi s barokními lucernami a v jedné z nich vznikla kaple. Nádvoří ozdobila barokní kamenná kašna. Sochař Pietro Materna pro ni zhotovil sousoší Bakcha se čtyřmi mořskými pannami, vodní nádrž kašny však byla již roku 1780 odstraněna.

Roku 1645 se zámek ještě osvědčil jako pevnost, která odolala dobývání Švédů, celé městečko však bylo vypáleno. Nešťastná doba přišla s rokem 1722, kdy Lichtenštejnové nechali zámecké vybavení odstěhovat do Lednice a Rakouska a zámek přeměnili na účtárnu panství. Tak tomu bylo až do roku 1924. Horní patra se změnila v byty pro úřednictvo a renesanční zahrada na užitkový sad. Těžké báně věží byly sneseny a nahrazeny nízkým zastřešením, bylo zbořeno opevnění i bašta před zámkem a zasypan příkop.

Po 2. světové válce, kdy byl zámek zestátněn, sloužil do roku 1958 jako depozi-tář zemědělsko-lesnického archivu. Pak byl jako vynikající renesanční památka restaurován a zpřístupněn

veřejnosti. Obnovena byla i renesanční zahrada. Interiéry nejkrásnějších sálů jsou přístupné s průvodcem od dubna do září. V zámku je také umístěno celoročně přístupné muzeum s expozicí historie města, sbírkou keramiky a sezónními výstavami.

PŘÍSTUP

Bučovicemi prochází tah silnice I/50 z Brna na Uherské Hradiště a dále na Slovensko, který ve městě přetíná ještě silnice II/431. Nádraží Bučovice na trati 340 leží na jižním okraji města.

ZAJÍMAVOST

V Bučovicích strávil léta studii František Götz (1894–1974), rodák z blízké vsi Kojátky. Byl původním povoláním učitel, ale zakotvil u divadla jako dlouholetý dramaturg a kritik. Psal romány z divadelního prostředí i dramatická díla, nejúspěšnější však byly jeho dramatizace významných světových děl autorů jako byl Dostojevskij nebo Balzac.

LOKALIZACE

KRAJ Jihomoravský

Typ renesanční zámek

GPS 49°8'57.75"N, 17°0'34.46"E

Kraj při dolní Ohří byl osídlen od pradávna. Po příchodu Slovanů ležel na pomezí mezi územím Lučanů a Čechů. Budyně byla přemyslovským knížecím dvorcem u brodu a později mostu přes řeku, jak dokládá zpráva z roku 1173. Mezi léty 1230 a 1260 se z dvorce stal královský hrad a Václav II. roku 1302 Budyni udělil městská práva. Královský hrad se však brzy stal šlechtickým, protože Jan Lucemburský ho roku 1336 vyměnil se Zbyňkem Zajícem z Valdeka za Žebrák. Zajícové se v kraji usadili na 277 let, postavili si nedaleko rodový hrad Házmburk a jejich znak se zajícem a kančí hlavou nese město Budyně dodnes.

Gotický budyňský hrad byl vybudován v rovině jako vodní. Čtyřkřídlá stavba byla obehnaná zdí, měla nejméně dvě věže a byla opevněna dvěma baštami. Hradní areál i s městečkem obíhal vodní příkop napájený Mšenským potokem, který tudy protékal do Ohře.

Skřítek Kvasnička

Z rodu Zajíců vynikl Jan IV., který panství zdědil jako nezletilý počátkem 16. století. V mládí podle tehdejšího zvyku cestoval a přitom navštívil i Palestinu a Egypt, odkud si při-

Budyně nad Ohří

vezl krokodýla. Ten několik měsíců žil v hradním příkopu a když počátkem zimy uhynul, byl vypreparován. Jeho vycpanina dlouhou dobu visela v průjezdu budyňské radnice. Ještě slavnější byl Janův vnuk Jan Zbyněk. Ten po roce 1596 přestavěl staré sídlo na renesanční zámek, holdoval módní alchymii a jako mecenáš hostil řadu učenců, mezi nimiž vynikli polský historik Bartoloměj Paprocký z Hlohol a alchymista Bavor Rodovský z Hustiřan. Nákladný život však panství zadlužil natolik, že propadlo věřitelům a Jan Zbyněk roku 1613 musel tajně uprchnout do Prahy, kde po třech letech v chudobě zemřel. O 50 let později vyřel po meči celý jeho rod.

Na Budyni přišli Šternberkové a po třicetileté válce Ditrichštejnové. Panským sídlem se staly blízké Libochovice a Budyně zůstala úředníkům. Tragédii přinesl rok 1759. Za sedmileté války město i s hradem vypálili Prusové. Stavba byla poničena tak, že roku 1823 musela být zbořena dvě křídla s věží a z bývalého hradu zůstala jen polovina. Herberštejnové, kteří Budyni získali sňatkem roku 1894, se v letech 1904–1909 přičinili o restaurování zámku. Nálezy učiněné při stavebních pracích se staly základem muzea, o jehož zřízení na zámku se po vzniku republiky zasloužil řídicí učitel místní živnostenské školy Antonín Janda. Muzeum bylo zrušeno roku 1970, exponáty odstěhovány do Litoměřic a na zámku umístěn úřad města. V roce 1996 byla dokončena obnova radnice na náměstí. Následujícího roku proto mohlo být v přízemí opraveného zámku obnoveno Jandovo muzeum. Přitom byla v podzemí nárožní věže zřízena malá, ale zcela autentická expozice alchymie. Zpřístupněny byly také reprezentační zámecké prostory v patrech, užívané pro kulturní a slavnostní příležitosti. Po ošetření se do nich vrátil i vycpaný krokodýl, zvaný budyňský drak. Po 500 letech je to nejstarší

dochovaný preparát v Evropě. Prostory budyňského zámku i s proslulým krokodýlem lze shlédnout celoročně, mimo turistickou sezónu však jen o víkendech.

PŘÍSTUP

Budyni nad Ohří procházejí silnice II/118 a II/246. Po zastavení provozu na části železniční trati 095 nemá město od roku 2006 železniční spojení.

ZAJÍMAVOST

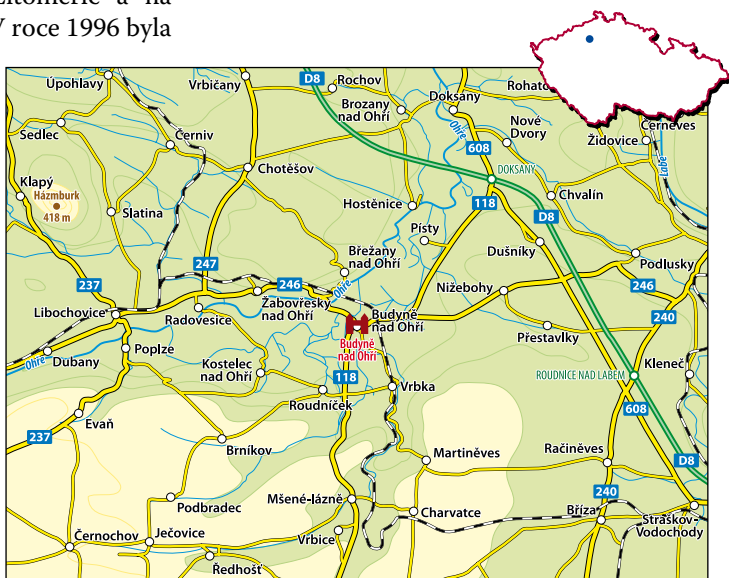
Z nárožního výklenku hradní věže zamyšleně hledí soška skřítky opřené o rýč. Pro skřítku má poněkud zvláštní jméno. Říkají mu totiž Kvasnička a podle pověsti se dívá na místo, kam alchymisté před útekem po bankrotu svého mecenáše ukryli objevené zlato. Už je to ale 400 let, Kvasnička od té doby stál na několika různých místech a také z věže byl několikrát sňat. Místo tajemného pokladu už tedy nikomu nejspíš objevit nepomůže.

LOKALIZACE

KRAJ Ústecký

Typ renesanční zámek

GPS 50°24'17.21"N, 14°7'25.55"E

Buchlov patří k nejstarším, největším a přitom nejlépe zachovaným hradům na Moravě. Stojí na výrazném kopci na hřebeni Chřibů v nadmořské výšce 520 metrů a proto není divu, že od něj často věje vítr, jak potvrzuje známá lidová písnička. O vzniku jeho názvu existuje mnoho domněnek a také otázka jeho stáří není spolehlivě objasněna. Nejstarší písemná zmínka z roku 1300 je dokonce o 30 let mladší než zpráva o vsi a tvrzi Buchlovicích na východním úpatí horského hřbetu. V té době však královský hrad Buchlov už nepochybně dávno stál jako pozdně románská pevnost se dvěma hranolovými věžemi, později spojenými budovou hradního paláce a doplněnými o kapli a věž s bránou.

Na hradě, který střežil obchodní cestu

z údolí Moravy přes Chřiby k Brnu, sídlil purkrabí a také královský lovcí. Buchlov zůstal zeměpanským hradem po celé 14. století, jeho význam však začal klesat s rozmachem Uherského Hradiště. Snad i proto byl od roku 1406 dáván do zástavy různým šlechticům. Císař Zikmund měl sice snahu si roku 1422 hrad ponechat, ale situace ho už po třech letech přinutila ho znovu zastavit. Velké gotické stavební úpravy hradu proběhly až v 90. letech 15. století, kdy vzniklo severní křídlo s pozdně gotickými arkýři a severní trakt s výstavným rytířským sálem. Tato aktivita je přičítána tehdejšímu zástavním držitelům, pánům ze Zahrádky.

Roku 1511 král Vladislav II. Jagellonský propustil Buchlov, podobně jako řadu dalších

hradů, z královského majetku do dědičného držení šlechtických rodů. Hrad získal Arkleb z Boskovic, majitel sousedních Napajedel, kterého nakrátko vystřídali Žerotínové, a roku 1544 přichází významný rod pánů ze Zástřizl. Zástřizlové hrad rozšířili o nové renesanční stavby a předhradí. Byl také vybudován nový vstup do hradu a pás hradebního opevnění s válcovou věží Andělkou.

V době výstavby na Buchlově vládl nejvýznamnější příslušník rodu Jiří Zikmund, vzdělaný a zcestovalý šlechtic, který na hradě vybudoval rozsáhlou knihovnu. Podporoval jednotu bratrskou, pro niž v Buchlovicích postavil sbor. Zemřel

Hrad Buchlov

však roku 1614 a jeho syn Milota přestoupil ke katolictví, čímž zachránil majetek. Dobře opevněný Buchlov se roku 1645 úspěšně ubránil dobývání Švédů, ale o 4 roky později Milotovou smrtí rod Zástřízlů vymřel po meči. Sňatkem s Milotovou sestrou Kunhoutou hrad získal další významný rod Petřvaldských z Petřvaldu. Tehdy bylo panství rozšířeno o řadu vesnic, na hradě byly provedeny některé barokní úpravy a vylepšeno opevnění proti hrozícímu tureckému nebezpečí. Na protějším kopci zvaném Modla byla postavena kaple sv. Barbory, která sloužila jako hrobka majitelů až do nejnovější doby.

Petřvaldští, kteří založili také zámek v Buchlovicích, vládli na Buchlově do roku 1763, kdy i jejich rod po meči vymřel. Marie Terezie Petřvaldská se podruhé provdala za Prospera Antonína Berchtolda a právě Berchtoldové byli posledním rodem, kterému hrad patřil. Protože sídlili převážně v Buchlovicích, nechali hrad upravit a v 1. polovině 19. století ho proměnili na muzeum, které naplnili různými přírodovědeckými a exotickými sbírkami. Toto muzeum bylo potom zpřístupněno návštěvníkům.

Berchtoldové se o hrad nadále starali. Nechali ho opravit, když roku 1896 po úderu blesku vznikl velký požár. Podobná situace se opakovala roku 1931 za Leopolda II. Berchtolda. Roku 1945 byl Buchlov zestátněn a zařazen mezi památkové objekty. Dnes je národní kulturní památkou a během turistické sezóny je přístupný veřejnosti stejně jako kaple sv. Barbory se šlechtickou hrobkou na sousedním vrchu Modla. Vyhledávaná je hradní terasa, kde roste tzv. lípa nevinny nad čtvercovým kamenem. Na tomto místě se podle pověstí konávaly soudy podle loveckého práva. Obviněný mohl dokázat svou nevinu tím, že zasadil mladou lipku kořeny vzhůru. Pokud se strom zazelenal, byl uznán za nevinného a osvobozen.

PŘÍSTUP

Hrad Buchlov je pro motoristy snadno dostupný po asi 3 km dlouhé odbočce z hlavního tahu silnice I/50 na hřebeni Chřibů. Železnice toto horské pásmo zdaleka obchází.

ZAJÍMAVOST

Jedna z buchlovských hradních komnat ukrývá obraz psa Cerbera. Tento pes s anticým jménem se mimořádně zasloužil o životní štěstí svého pána. Když Jan Dětrich Petřvaldský z Petřvaldu (1658–1734) ovdověl, zamiloval se do hraběnky Marie Anny Nosticové a jeho věrný pes se stal poslem lásky. Nosil zamilovaná psaníčka tam i zpátky. To samo o sobě by asi nebylo nic tak zvláštního, kdyby pan Petřvaldský nežil na Buchlově a jeho milá na rodinném panství v Chotovínách u Tábora. Ta dvě místa jsou od sebe vzdálena vzdušnou čarou dobrých 200 km a psí cesta byla rozhodně delší. Před Cerberovou fyzickou zdatností a orientačními schopnostmi zůstáváme právem v úžasu. Ten příběh starý 300 let šťastně skončil svatbou a z vděčnosti vznikl obraz jako symbol psí oddanosti.

LOKALIZACE

KRAJ Zlínský

TYP goticko-renesanční hrad

GPS 49°6'26.28"N, 17°18'39.42"E

Jméno vsi Buchlovice je nepochybně odvozeno od hradu Buchlova, který se tyčí na hřebeni Chřibů ve vzdušné vzdálenosti asi 3 km. Přesto jde o ves téměř stejně starou jako hrad. V roce 1270 se podle ní psali bratři Jeroným a Ondřej a z roku 1287 je znám Jarohněv z Buchlovic. To znamená, že v té době už tu stál zemanský dvorec nebo tvrz. Buchlovice byly v držení drobné šlechty, nebyly tedy od počátku součástí panství příslušejícímu k hradu Buchlovu. K tomu došlo až mnohem později. Teprve roku 1540 totiž majitelé tvrze prodali Buchlovice pánům ze Žerotína, tehdejším vlastníkům Buchlova a toto spojení vytrvalo až do konce feudalismu. Buchlovická tvrz ztratila své opodstatnění a zanikla přestavbami na hospodářské objekty.

Panské sídlo se do Buchlovic vrátilo až na samém konci 17. století. Pohodlný zámek tu nechal stavět Jan Dětřich Petřvaldský z Petřvaldu pro svou první manželku Anežku Eleonoru z Colonna-Felsu, která prý toužila po sídle, které by jí připomínalo slunnou Itálii. Život na nepohodlném a strohém hradě, jako byl Buchlov, jí nevyhovoval, přestože z Itálie ve skutečnosti nepocházela. Byla příslušnicí větve italského rodu usazené v Tyrolích.

V 90. letech 17. století začala stavba barokního zámku podle vzoru italských vil. Architekt Domenico Martinelli, Ital působící ve Vídni a na Moravě, navrhl stavbu dvou protilehlých půlkruhových budov svírajících čestný dvůr. Nejprve byl stavěn tzv. dolní zámek určený za panské reprezentační sídlo. Roku 1701 už byla dokončena jeho malířská výzdoba, zámek byl proto způsobilý k obývání. Hodnotnou štukovou výzdobu provedl italský umělec Baldassarre Fontana, známý též z Uherčic.

Protilehlá stavba, později nazvaná Flora či horní zámek, byla vlastně hospodářskou budovou sloužící jako užitkový prostor a obydlí služebnictva. Dokončena byla roku 1738, ale původní Martinelliho koncepce byla po jeho smrti pozměněna vybudováním terasy. Současně byl kolem založen park o rozloze 19 ha, který patří k nejvýznamnějším na Moravě. Později byl upravován ve francouzském i anglickém slohu.

Anežka Eleonora si nový zámek příliš dlouho neužila, zemřela roku 1716. Ovdovělý majitel Buchlova si pak i díky svému pověstnému psu Cerberovi přivedl na zámek novou lásku, hraběnku Nosticovou. Po vymření rodu Petřvaldských roku 1763 získali sňatkem jejich

Zámek Buchlovice